

ZSEMLYE JÁNOS KONSTANTIN

janos.zsemlye@gmail.com
PhD-hallgató (EKKE BMK TDI)

Nedeczky Sándor, II. Rákóczi Ferenc diplomatája az orosz tábori kancellárián. 1707–1709.

Sándor Nedeczky, Francis II Rakóczi's Diplomat at the Russian
field chancellery. 1707–1709.

ABSTRACT

The military conflicts which have shaped the opening decades of the eighteenth century, such as the War of the Spanish Succession (1701–1713/1714), the Great Northern War (1700–1721), and the Russo-Turkish War, also exerted a decisive influence on the foreign policy of the Rákóczi's War of Independence (1703–1711). An important episode in this context was the establishment of Russo-Hungarian contacts in 1707, and the treaty concluded between Tsar Peter I. and Prince Francis II Rákóczi in Warsaw. Under these terms, Rákóczi's first permanent representative at the court of Peter I. was Sándor Nedeczky (1654–1719). Born into an old lesser noble family, Nedeczky pursued legal studies and had previously served within the royal administration of Hungary. By the autumn of 1706, he had already become a devotee of Rákóczi. Speaking several languages, Nedeczky was dispatched to Russia in the autumn of 1707, where he carried out his diplomatic duties faithfully until the end of the War of Independence in 1711. He met and negotiated with the highest-ranking figures of the tsarist government (including the tsar himself and the chancellor), as well as with foreign diplomats and military officers. During his stay in Russia, Nedeczky also witnessed the everyday realities of the Great Northern War. The present study publishes substantial, previously unpublished diplomatic, political, and military details drawn from the reports and letters he sent to Rákóczi, during the „pre-Poltava” period (1707–1709).

KEYWORDS

Rákóczi's War of Independence, Prince Francis II Rákóczi, Tsar Peter I., Treaty of Warsaw (1707), Envoy Sándor Nedeczky, Nedeczky's letters (1707–1709)

DOI 10.14232/belv.2025.3.1

<https://doi.org/10.14232/belv.2025.3.1>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Zsemlye János Konstantin (2025): Nedeczky Sándor, II. Rákóczi Ferenc diplomatája az orosz tábori kancellárián. 1707–1709. *Belvedere Meridionale* vol. 37. no. 3. pp 5-38.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

A Rákóczi-szabadságharc (1703–1711) idején a magyar–orosz viszonyban két markáns szakaszt különböztethetünk meg, melyeknek vízválasztója az 1707-es év. 1707-ben került sor I. Péter cár (1682–1725) és II. Rákóczi Ferenc fejedelem („Erdélyben princeps, Magyarországon dux”,¹ 1704/1705–1711) hivatalos kapcsolatfelvételére. Ez felülírta a kuruc vezetés és a cári kormányzat diplomáciai érintkezésének addigi hiányát, vagy esetlegességét, s megalapozta közöttük a mindvégig (változó intenzitással) működő, állandó kapcsolatot. Ezzel új és ígéretes külpolitikai perspektíva nyílt a szabadságharcot illetően – a cár támogatásának megszerzése.

A nagy katonai konfliktusok – spanyol örökösödési háború (1701–1713/1714), „nagy északi háború” (1700–1721), orosz–török háború (1710–1713) – együttes hatására, történelmi aszinkronitásban került a szabadságharc nemzetközi beágyazottsága (1703–1708) és Oroszország (1709 után) megnövekedett nemzetközi súlya, tekintélye. Jelzésértékű a kuruc sereg stratégiai veresége 1708. augusztus 3-án Trencsénél,² illetőleg a cári sereg stratégiai győzelme 1709. június 27-én (július 8-án)³ Poltavánál.⁴ Míg a szabadságharc külpolitikai útkeresésében Poltava után felerősödött az ún. „orosz orientáció”,⁵ Oroszországot egyidejűleg arra ösztönözte „victóriája”, hogy újragondolja Európa-politikáját.

A szabadságharc külpolitikájának „orosz orientációja” személyi feltételeket is támasztott. Az állandósuló kétoldalú kapcsolatok letéteményesei kuruc részről a fejedelem követei, Nedeczky Sándor (első követ) és Thalaba (Talaba) Máté („residens”) voltak.⁶

AZ ELSŐ KÖVET

Nedeczky Sándor (1654–1719), a fejedelem I. Péter cár mellé elsőként – 1707. szeptember végén – beküldött követ. Nedeczky az igen régi eredetű, köznemesi kisbirtokos Nedeczky-család

¹ GEBEI 2013a. 73.

² Város a Vág folyó partján, Zsolnától délnyugatra. (Trenčín, Szlovákia)

³ A kettős jelölésű dátumok a julián/gregorián naptár szerinti. (Ahol kettős jelölés nem volt indokolt, a dátum a gregorián naptár szerinti.)

⁴ Város a Vorszkla folyó partján, Kijevtől délkeletre. (Ukrajna)

⁵ Ennek historiográfiájáról bővebben: ZSEMLYE 2024. 165–209.

⁶ Thalaba kiküldetésével és „Poltava előtti” jelentéseivel következő tanulmányomban kívánok foglalkozni.

sarjaként született, a Pozsony vármegyei Ispácán.⁷ A Nedeczkyek a Trencsén vármegyei „Nedecze” birtokról (faluról)⁸ eredeztették nevüket, amely királyi adományként jutott őseik birtokába, valószínűsíthetően a 13. században.⁹ Nedeczky Gáspár (1822–1893)¹⁰ tudni vélte, hogy „rokonkapcsolat [...] volt a Rákóczyak és Nedeczkyek között, nevezetesen Rákóczy Ferencz és Nedeczky Sándor hatod ízben voltak vérszerinti rokonok”.¹¹

Nedeczky az 1670-es évek második felében a jezsuita nagyszombati egyetemen szerzett jogi ismereteket. Jogi szakemberként tartották számon, az 1670–1680-as években előbb Szelepcsényi György primás (1666–1685) udvarában, majd herceg Esterházy Pál nádor (1681–1713) szekretáriusaként gyűjtött gyakorlati politikai tapasztalatokat. Házassága (1690) és öröksége révén birtokai – főleg Komárom és Esztergom vármegyékben –, jelentősen gyarapodtak. Birtokaira nádori, majd királyi donációt nyert (1702), s a birtokokat I. Lipót magyar király (1657–1705) a Neoacquistica Commissio-tól is megtámadhatatlannak nyilvánította. Nedeczky 1698 óta a királyi adminisztrációban viselt hivatalt, mint a budai Dicasterium albizottságának (subdelegata commissio) ülnöke.¹² 1700–1704-ben Pest–Pilis–Solt vármegye egyik köztisztviselőjében álló követe is. A vármegye 1703. évi augusztusi tisztújító közgyűlésén, mint egyik alispánjelölt szerepelt, de megválasztására nem került sor.

A Rákóczi-szabadságharc kibontakozásakor és első éveiben igyekezett „neutrális” maradni. Birtokai hadjárástól mentes háborítatlanságát próbálta biztosítani – mindkét féltől beszerzett védlevelekkel. 1703–1705 folyamán hol a felesége nevére (maga távollétében), hol a sajátjára állítottak ki az oltalomlevelek. „*Nemzetes és Vzlő Nedeczky Sándor*” kurucpárti elköteleződése és csatlakozása a felkelőkhöz, 1706. őszén már bizonyos. Részére ez idő tájt Rákóczi Nyitra vármegyei – „*mostani ügytől való*” elpártolás miatt „*országk Fiscusára deveniált*” – „*curiát*”, „*pertinentiáival*” együtt, kiadatni „*resolvált*” – adminisztrálta a Krucsay István szenátusi kancellista, „*secretarius*” által szignált „*Decretum*”.¹³

Nedeczky neve a szabadságharcban 1707. tavaszától – Rákóczi I. Péter cárral kezdődő tárgyalásai kapcsán – vált ismertté. Szűk egy évig (1708. június végéig) egyedül képviselte a fejedelmet az orosz tábori kancellárián.¹⁴ Ottani diplomáciai szolgálatát (rövid megszakítással 1708. elején) a szabadságharc végéig ellátta. 1711. őszén egyéni amnesztiával tért haza, 1712-től Komárom és Esztergom vármegyék alispánja. Néhány évvel később (gyermektelenül) hunyt el – a mai Komárom–Esztergom megye északi részén, a Duna mentén – fekvő lábatlani birtokán.¹⁵

⁷ Község Pozsonytól északkeletre. (Špačince, Szlovákia)

⁸ Ma: Vágnedec/Nedecza, Zsolna mellett. (Szlovákia)

⁹ NAGY 1861. 106.; NEDECZKY 1891.

¹⁰ A Nedeczky-család „krónikájának” (NEDECZKY 1891.) szerzője. Nedeczky Mihálynak (Sándor egyik öccsének) egyenesági leszármazottja, római katolikus pap.

¹¹ NEDECZKY 1891. 156–157.; Lásd még: Ua. 79.

¹² HECKENAST 2005. 302.

¹³ Kiadva: Beszterce, 1706. október 20-án. A fejedelmi rendelkezésre vonatkozóan idézve: NEDECZKY 1891. 213. Nedeczky korábbi „császárságára” „*A magyarok ábécéje a Rákóczi-mozgalmak idejéből 1706-ból*” című, ismeretlen szerzőtől származó vers egy sora is utalt: „*Budán bosszankodik kurucra Nedeczky*”. Közli: VARGA 1977. 552.

¹⁴ A Kültügyi Utazó Kancellárián (Посольская походная канцелярия). Bővebben: ZSEMLYE 2025. 283–298.

¹⁵ NEDECZKY 1891. (különösen:) 291–293., 297–300., 311., 395.

KAPCSOLATFELVÉTEL A CÁRI KORMÁNYZATTAL

A kapcsolatfelvételt I. Péter cár kezdeményezte. Erre a lépésre – külpolitikai megfontolásaiából – a Rzeczpospolita trónválságának egy lehetséges megoldása sarkallta őt, ti. Rákóczi lengyel királlyá választása.

Külpolitikai megfontolásait I. Péter feltárta a David Ivanovics Korbe követ¹⁶ részére adott utasításában.¹⁷ „*Cár Őfelsége, különös hajlandósággal lévén a fejedelem személyéhez, hallván vitézi és jó cselekedeteiről, méltóztatott [...] udvari tanácsosát, elküldeni hozzá*”.¹⁸ Korbénak a fejedelem „*titkos minisztere által*” kellett hírül adnia (Rákóczinak), hogy „*Cár Őfelsége küldte őt igen fontos dolgokkal, avégett bocsássa őt [a fejedelem magához] titkos audienciára*”.¹⁹ A követ küldésének időpontja azzal függött össze, hogy Stanisław Szembek (1650–1721), a Rzeczpospolita primásérseke (1706–1721) és Stanisław Michał Ernest Denhoff (1673k.–1728) az 1704. május 20-án megalakult Ágost-párti, orosz orientációjú (svédellenes) sandomierzi konföderáció marsallja, május 23-ra walna radát (általános gyűlést) hívott össze Lublinba,²⁰ a trónkérdés (szabad királyválasztás) ügyében. Ez a lépés egy újabb megnyilvánulása volt annak a belső hatalmi harcnak, amelynek „eredője” az volt, hogy II. Ágostot – a Rzeczpospolita legitim uralkodóját²¹ – XII. Károly svéd király (1697–1718) az 1706. szeptember 24-i altranstádti békeszerződésben hivatalosan lemondatta. A lengyel trónra a poznaíi vajdát, Stanisław Leszczyńskit (I. Szaniszló) ültette, akinek királyságát²² a sandomierzi konföderáltak illegitimnek tekintették.²³ A primásérsek 1707. július 11-én a lublini walna radán hivatalosan interregnumot hirdetett.

Korbe utasításának 3. pontja világosan tükrözte – a XIV. Lajos francia király (1643–1715) által támogatott – Rákóczi fontosságát a cári külpolitikában: „*ha a Svédet a Francián keresztül rá tudja venni arra, hogy ő [XII. Károly] Cár Őfelségével és vele [Rákóczival] megbéküljön megfelelő conditiók mellett [melyekben Cár Őfelsége mérsékelten közbenjárni méltóztatik], akkor Cár Őfelsége segítheti őt [Rákóczit]* és a Francia királyt a maga jelentős számú csapatainak átengedésével, valamint közbenjárása császárnak történő bejelentésével, hogy ő [Rákóczi] *előnyös békét nyerjen Magyarországon, minek okáért Cár Őfelsége megígéri, hogy vele és a francia királlyal szövetségre is lép*”.²⁴ Korbe – amint azt tárgyalópartnere, Ráday Pál, a fejedelem erdélyi kancelláriájának directora (1707–1711) följegyezte –, magánemberként is ösztönözte Rákóczit: „*nem mint követ, hanem mint igaz magyar (a' ki máskint is erdélyi fi) javallya, hogy a felséges Fejedelem próbállya megh a' czárt, [...] reménli, nem fogja megh fogyatkoztatni a' magyar nemzetet, a' kinek csak onnan is elég haszna következik.*”²⁵

¹⁶ Az erdélyi román születésű David Corbea (1672–1708) 1707 tavaszán állt I. Péter diplomáciai szolgálatába. Hava-selwei és moldvai ügyekben udvari tanácsossá kinevezve (надворный советник).

¹⁷ ПИБ V. No. 1670. 590–595. Kiállítva: Zsolkva, 1707. április 21-én (május 2-án).

¹⁸ ПИБ V. No. 1670. 591.

¹⁹ Uo.; Lásd még: „*Notatae reflexiones in discursu legati csari Moscovitarum*”. RPI II. 213–214.

²⁰ Város Varsótól délkeletre.

²¹ 1697–1704 (először).

²² 1704–1709 (először).

²³ I. Szaniszlót támogatta viszont az 1704. február 16-án megalakult (svédpárti) varsói konföderáció, amely szemben állt a (létszámában többségi) sandomierzi konföderációval.

²⁴ ПИБ V. No. 1670. 592–593. Az instrukció magyar nyelvű összefoglalását (Korbe követtségéhez további kiegészítésekkel) lásd: TOMASIVSZKI 1912. 767–770.; Lásd még: RPI II. 209.

²⁵ RPI II. 214.

Emlékirataiban a fejedelem összefoglalta a cári kezdeményezésről kialakított álláspontját. I. Péter ajánlatai „Röviden ezt tartalmazták: Ágost király nem teljesítette szövetségi kötelezettségét, és lemondott a lengyel koronáról; a cár a nemesi köztársaság beleegyezésével elhatározta, hogy engem emel erre a trónra. Igyekeztem elhárítani ezt az ajánlatot, és kétértelmű válaszokat adtam. De a követ kijelentette, hogy ha én a koronát visszautasítom, a választás könnyen Savoyai Jenő hercegre²⁶ eshetik, s így az a parancsa, mondja meg nekem, hogy visszautasításom mindenképpen a magyar érdekek kárára lehet. Míg ha elfogadom, ez meghozza számomra ura szövetségét, aki semmit sem kíván inkább, mint hogy szövetségre lépjen a francia királlyal és békét kössön a svéd királlyal, és ha én ebben a szándékában segíteni tudnám, annnyival inkább érdekeimhez kapcsolhatnám a cárt. Nagy okom volt arra, hogy ez után az ajánlat után megváltoztassam első szavaimat. Így hát a követet azzal a válasszal küldtem el, hogy illendőképpen köszönöm Ő Cári Felségének a figyelmet, amelyben személyemet részesítette, de Lengyelország szabad királyság, és tudván, hogy a cár semmiképpen sem akar kárt okozni e nemzet szabadságának és királya megválasztásának, ártana az ő szándékának is, ha a lengyelek megtudnák, hogy a cár azt nekem felajánlotta és én elfogadtam. Ha urának valóban az a szándéka, amit nekem előadott, megbízom őt, kérje meg a nevemben a cárt, hogy tartsa megbízását és az én döntésemet titokban, mintha meg sem történt volna, addig, ameddig a primás és a nagytanács nem teszik nekem ezt az ajánlatot.”²⁷ Rákóczi Szerencsen találkozott és tárgyalt Korbéval. A szerencsi vár „lokálisan” éppen megfelelt, midőn Rákóczi a marosvásárhelyi fejedelmi beiktató országgyűlésről az Ónodra összehívott conventus generalisra tartott. A megbeszéléseket követően, Rákóczi Nedeczky Sándort és Petronius Kamińskit – az általa három hónappal korábban a munkácsi (görögkatolikus) püspökség élére kinevezett²⁸ prépostot – jelölte ki követeknek I. Péterhez. 23-án végül csak Nedeczkynek egymagának rendelte el a követi kiutazást.²⁹ Emiatt az instrukciót újonnan ki kellett állítani, immár csak Nedeczky részére. Rákóczi Nedeczkynek szóló követi utasítása az orosz cárhoz, másnapra el is készült, nyolc pontba foglaltan, fejedelmi pecséttel hitelesítve.³⁰ Hamarosan indul, s majd a cár elé lépve, „kézcsókra fog járulni; (mint-hogy ezt nálunk a cár követje sem mulasztotta el)” (1. pont).³¹

Nedeczky ezen első követi utasításának 6–8. pontjaiból világosan kitűnik, Rákóczi miben látta a cártól remélt előnyöket. A „két ország³² megalapított szabadságát [...] – fogalmazott a fejedelem –, Felségednek köszönhetné. [...] hozzá csatolva a Mi erdélyországi szövetségünket, a legelőkelőbb dicsőségbe helyeznék Felségedet és azt eszközölnék, hogy ezen országok viszszaadott szabadságok tudatában, az egész kereszténység felszabadítására fordíthatnák nemes törekvésüket, mi által a török járom széttörve és megalázva, [...] egész keleti birodalom-trónjára a vezérlő út elkészítenék.” (6. pont); „czár ő Felségének hozzánk küldött követje reményt adott arra, hogy a ráczok meg fognak fékeztetni; [...] ezen jótéteményt minél előbb megadja,

²⁶ Savoyai Eugen; Eugen von Savoyen, Eugène-François de Savoie-Carignano (1663–1736). Császári hadvezér, 1693-tól tábornagy (Feldmarschall). Az Udvari Haditanács (Hofkriegsrat) elnöke (1703–1736).

²⁷ RÁKÓCZI 1979. 366–367.

²⁸ Ezt sem XI. Kelemen pápa (1700–1721), sem I. József király (1705–1711) nem ismerte el.

²⁹ RPI II. 209., 216., 216. 1. jegyz.

³⁰ „Instructio pro fidelis nostro generoso Alexandro Nedeczky ad serenissimum ac potentissimum principem suam czaream Moscoviae majestatem exmisso a legato nostro [data] sequentibus.” Szerencs, 1707. május 24-én. RPI II. 216–220.

³¹ Magyarul idézve: NEDECZKY 1891. 237.

³² A Rzeczpospolita és Magyarország.

arra birván őket, hogy vagy tegyék le a fegyvert, vagy pedig a mi részünkre álljanak, mi miatt mindenesetre minden ország lakosa örök hálára lesz lekötelve.” (7. pont); *„kéz alatt küldjön puskaport a legigazságosabb ügy folytatására és ekkép a béke megkötésének megkönnyebbítésére*” (8. pont).³³ Részben ugyanezekre utalt Nedeczky két nappal későbbi, titkos instrukciója is (1., 5. pontok).³⁴

Nedeczky első diplomáciai útja a szabadságharc szolgálatában, tehát Lublinba vezetett. Benda Kálmán szavait idézve, avégett, hogy ekkori „megbízatása lényegét elleplezzék, meg hogy valami rangja is legyen, [...] Rákóczi kinevezte Nedeczkyt Danckában³⁵ tartózkodó felesége udvari kapitányává (aulae prefectus)”.³⁶ Lublinba várták a meghirdetett walna radára I. Pétert személyesen.³⁷ Nedeczky június 17-én (a walna rada tanácskozásának ötödik napján) ért Lublinba. A cár már e napon fogadta, s másnap szintén megbeszéléseket folytatott vele.³⁸ Rákóczi neve a május–júniusi napokban I. Péter (egyik) trónjelöltjeként forgott.

Lublini megbízatása kapcsán, a fejedelem „*Karvaszky Uramnak*”³⁹ írt levelében először is megróttá követét, nem tudván mire vélni, „*hogy ekkoráigh is semmi tudósítását nem vehettük kegyelmednek*”.⁴⁰ Tudatta vele, hogy Sieniawski⁴¹ által értesült, „*melly jó szíves indulattal fogadta légyen a 'cár kegyelmedet'*”. Így hát, „*ezentúl szaporábban és annyiival inkább el fogjuk várni a 'kegyelmed tudósítását'*”. Rákóczi informálta Nedeczkyt hogy „*a 'confoederalt statusoknak mostani gyűlésében*” – az ónodi conventus generalison – június 13-án kimondták a Habsburg-házat trónfosztó határozatot: „*a 'statusok, [...] az austriai ház ollyatén titkos mesterségeit észre vévén, annyira el iszonyodtanak tőle, hogy az interregnumot is pronunciatlák ellene*”. A fejedelem a trónfosztás és a trónüresedés kapcsán kategorikusan utasította követét: „*Kire való nézve szükséges, hogy kegyelmed azon abrenunciót promulgallya és az inclusát párolban iratván ad loca debita ki ossza, sőt annakfelette ezen interveniált dologból az maga isntructionját is úgy kormányozza, hogy az által intentionknak magyar országhi uj király választása iránt való facilitatioját persvadealhassa.*”⁴² Az „inclusa” a levélhez csatolt – a detronizáció okairól és a trónüresedésről a keresztény világhoz kibocsátott – kiáltvány volt.⁴³

I. Péter és II. Rákóczi Ferenc kapcsolatfelvétele tehát 1707. május–júniusában megtörtént. A kölcsönös „*alapkoncepciók*” hivatalosan is a másik fél tudomására hozattak. Az elképzeléseknek

³³ Magyarul idézve: NEDECZKY 1891. 241–242.; Lásd továbbá: RPI II. 215–216., 219–220.

³⁴ „*Instructio particularis pro fideli generoso Alexandro Nedeczky, nostro ad serenissimam czaream Moscoviae majestatem exmisso ablegato, secrete data sequentibus.*” Kiállítva: Ónod, 1707. május 26-án. RPI II. 220–224.

³⁵ Lengyel kikötőváros (ma: Gdańsk) a Balti-tenger déli partján.

³⁶ RPI II. 49. 2. jegyz.

³⁷ A cárral a sandomierzi konföderáltak március 30. óta szövetségben álltak. I. Péter már május 8-án (19-én) megérkezett Lublinba. Katonai ügyek rövid időre elszóltították, június 3-án (14-én) tért vissza, s július 6-ig (17-ig) ott maradt. Журнал 158–160.

³⁸ RPI II. 210.; GEBEI 2007. 1286.

³⁹ Nedeczky „diplomáciai levelezésben használt álneve”. (Benda Kálmán) RPI II. 225. 1. jegyz.

⁴⁰ II. Rákóczi Ferenc Nedeczky Sándornak. Ónod, 1707. június 26-án. RPI II. 225.

⁴¹ Adam Mikołaj Sieniawski (1666–1726). A levél írása idején korona főhetman (1706–1726), a sandomierzi konföderáltak egyik vezetője. 1702. márciusa és 1703. májusa között brezáni várában nyújtott menedéket a Rzeczpospolita menekült Rákóczinak és Bercsényinek. Brezán = ma: város Lvovtól délkeletre. (Brzeżany/Berezani, Ukrajna)

⁴² II. Rákóczi Ferenc levele Nedeczky Sándornak. Ónod, 1707. június 26-án. RPI II. 225.

⁴³ „*Universis orbis Christiani principibus, regibus et respublicis, nec non aliis quibusvis statibus et ordinibus praesentium notitiam habituris.*” Ónod, 1707. május 16-án. RPI II. 206–208.

nagy tehertétele volt, hogy a szerződött partnerek legfőbb ellenfelei nem ugyanazok voltak. A külpolitikai érdekek ilyenén nem teljes egybeesése, a továbbiakban időről-időre nehéz feladattá tette a felek külpolitikai „érdekközösségének” fenntartását. Ez a fejedelemnek sokkal inkább érdekében állt, s főként a poltavai csata után.

AZ ELSŐ KÖVET KIKÜLDÉSÉNEK JOGI ALAPJA

„Hogy Rákoczy Ferencz Nedeczky Sándort jelelte ki mint egyik telyhatalmu követjét az Orosz-udvarhoz [...], nem lehet csodálni, mert nemcsak sokat utazott tapasztalt diplomata, hanem a hazai országos ügyekben is mint jeles jogtudós, jártas volt” – fogalmazta meg legfontosabb érveit Nedeczky Gáspár.⁴⁴

Arra nézvést, hogy Nedeczky Sándor mely nyelvekben bírt jártassággal, a szerző felemlített egy esetet. Amikor Oroszországba Magyarországról (Rákóczi párizsi követének, Vetési Kökényesdi Lászlónak a vezetésével) ellene „fondorkodók” érkeztek, Nedeczky így fakadt ki ellenük: „*valamennyi szitkot tudhattam, deákul, magyarul, tótul, franciául, németül, sőt törökül rá hántam [...] Vetéss Uramban, mert délig nem sokat mond igazat, délután pedig gyakran hazud.*”⁴⁵ Nem járhatunk messze az igazságtól, ha feltételezzük, hogy „tótul” értette meg magát az orosz tábori kancellárián is; alighanem keveredve abban a felső- és alsó-magyarországi szláv, lengyel, orosz beszéd elemei. Az bizonyos, hogy orosz partnerei megértették a kiválóan kommunikáló Nedeczkyt.⁴⁶

Mi volt a jogi alapja annak, hogy Rákóczitól hivatalos küldött lehessen jelen a cári kormányzat mellett? Ennek jogi alapját az 1707. szeptember 4-i (15-i), latin és magyar nyelveken kiállított orosz–magyar varsói szerződés (Варшавский договор) teremtette meg. Rákóczi október 10-én, I. Péter december 10-i (21-i) dátummal ratifikálta a szerződést.⁴⁷ Itt csupán arra emlékeztetnénk, hogy ez a szerződés az egyetlen, amelyet európai szuverén a fejedelemmel kötött. A szerződés szövegében az áll, hogy a Rákóczi nevében aláíró magyar küldöttek (присланные), „*a Római állam és Erdély fenséges fejedelme és a szövetkezett Magyar Királyság vezérétől, Rákóczi Ferenc uralkodótól*”⁴⁸ érkeztek. I. Péter Rákóczival, mint erdélyi fejedelemmel (Princeps Transylvaniae) és a magyarországi szövetkezett rendek vezérével (Dux Confoederatorum Hungarorum) szerződött.

A varsói szerződés 14. pontja leszögezte: „*Mindkét országban rezidensek fognak tartatni.*”⁴⁸ Ennek az elvi szinten és név nélkül rögzített pontnak praktikus megvalósítása a belátható jövőre vonatkozott. Rákóczi elsőként beküldött követe, Nedeczky Sándor, nem e pont értelmében utazott ki (jószerivel azonnal). Missziója másból következett. Tagja volt a szerződést a fejedelem nevében aláíró, Bercsényi vezette öttagú magyar küldöttségnek, ennek kapcsán pedig a 16. pont konkrétan néven nevezte őt: „*A teljes felhatalmazást adó megbízólevélben foglaltak alapján, az említett követek*”⁴⁹ közül, a *Lengyel Rzeczpospolitával az electióról szóló szerződés*

⁴⁴ NEDECZKY 1891. 218.

⁴⁵ Idézve: NEDECZKY 1891. 225.

⁴⁶ Lásd ennek egy példáját alább, az 1708. július 20-án kelt levelében.

⁴⁷ Erre vonatkozóan lásd: RPI II. 273–274.; ПИБ VI. 80.; Fiedler, 1855. 312.

⁴⁸ ПИБ VI. 77.

⁴⁹ Rákóczi követeire – Bercsényi Miklós, Klobusiczky Ferenc, Berthóty Ferenc, Nedeczky Sándor, Ráday Pál – utal. Ua. 73–74.

megkötése érdekében, Nedeczky Sándor úr *maradjon*.⁵⁰ Nedeczky e 16. pont alapján – mint a fejedelem meghatalmazott képviselője – maradt és tartózkodott I. Péter „udvaránál”, eredetileg az e pontban megfogalmazott céllal. Arra való tekintettel is őrá esett a választás, hogy a fejedelem küldöttjeként már júniusban kint járt a Rzeczpospolitában (Lublinban) tartózkodó cárnál. Nedeczky megbízatása elvileg a cári kormányzat által (a 14. pont értelmében) várt Rákóczi-rezidens Oroszországba érkezéséig (1708. június vége) tartott. Nedeczkyt a fejedelem ugyanakkor nem hívta vissza, így ő – Thalaba rezidensi működésével párhuzamosan –, továbbra is ellátta megbízatását.

A NEDECZKY–THALABA IRATANYAG

Nedeczky és Thalaba jelentései az 1707/1708–1711 közötti magyar–oroszl viszony egyik alapvető forráscsoportját képezik. Leveleiket – a tábori kancellária holléte szerint –, Oroszországból, a Rzeczpospolitából írták a fejedelemnek. A terjedelmes iratanyag kronológiai rendbe szedve jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában, 19. század végi kéziratos másolatban kutatható (*Litterae Nedeczianae, 1707–1711*).⁵¹

A címben jelzett időszakban kelt levelek elég szabálytalan időközökkel tudósítanak; hol kisebb, hol nagyobb, hol „gyanúsán” nagy kihagyásokkal. Elkallódott jelentésekre következtethetnénk, ezek száma, tartalma ismeretlen. Azt sem tudni biztosan, általában (voltage „általában”?) milyen időközönként érkeztek a két követ levelei (olykor a megbeszélte álnveket feltüntetve) a fejedelemhez? Nedeczky egy-egy, ebben a peridusban tett bizonytalan megjegyzése szerint: „*Ezután minden héten írok Felségednek*”;⁵² „*Nékem könnyebb volna, ha gyakran küldhetném irásomat Felségednek, bár még két ilyen postánk, úgy hogy négy lenne, csak gyűhetne mehetne mindenik, hamarább érhetne mindeneket*.”;⁵³ „*minden holnapban [hónapban] ha négyszer nem, legalább háromszor vagy kétszer írok Felségednek*”.⁵⁴ Ha mindez valóban több volt, mint szándék, akkor mára a leveleinek sajnos csupán töredéke áll rendelkezésre. Hasonlóképpen Thalaba esetében, akinél szintén előfordul egy-egy utalás olyan leveleire, amelyek nincsenek iktatva ebből a periódusból (s ezek csupán?), például: „*Die 23 Decembris [...] expedíaltam innét Szmolenszkárul*”⁵⁵ a postát;⁵⁶ „*die 27/18 Juny [...] datalt levelemben*”.⁵⁷

A hazai historiográfiában Benda Kálmán, Gebei Sándor, Köpeczi Béla, Márki Sándor, Perényi József történészek hasznosítottak egyes Nedeczky- és Thalaba-leveleket.⁵⁸ A kéziratban

⁵⁰ Ua. 77.

⁵¹ Az iratanyagban elhelyezést nyert néhány olyan, az „orosz vonallal” összefüggő további irat is, amelyeknek nem Nedeczky, vagy Thalaba a szerzője, vagy nem a fejedelem a címzettjük.

⁵² Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lublin, 1707. október 11-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/I. *Litterae Nedeczianae. 1707.* (Számotatlan levelek)

⁵³ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Minszk, 1707. december 23-án. Ua.

⁵⁴ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Szmolenszk, 1708. március 28-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. *Litterae Nedeczianae. 1708.* (Számotatlan levelek)

⁵⁵ Szmolenszk. Város a Dnyeper folyó partján, Moszkvától délnyugatra.

⁵⁶ Thalaba Máté II. Rákóczi Ferencnek. Szmolenszk, 1709. január 2. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/III. *Litterae Nedeczianae. 1709.* (Számotatlan levelek).

⁵⁷ Thalaba Máté II. Rákóczi Ferencnek. Moszkva, 1709. július 26-án. Ua.

⁵⁸ RPI II. (Benda-jegyzetek); GEBEI 2013b.; MÁRKI 1910.; MÁRKI 1913.; KÖPECZI 2005.; PERÉNYI 1956.

olvasható forrásanyag teljes szövegének publikálása várat magára. Ezt nagyban akadályozza az a körülmény is jelenleg, hogy egyes, clavisokkal írt szövegrészek felfejtetlenek. A sem részben, sem egészében nem sifírozott (vagy sifírozott, de részben felfejtett) levelek jellemzően magyar nyelvűek (gyakori latin, latinizált szófordulatokkal). Fontos ismervük a dátálásuk. Míg a korabeli Oroszország adminisztrációja továbbra is inkább a julián naptárat alkalmazta, a két követ levelei szinte kivétel nélkül a gregorián naptár szerint keltezettek. Egy másik szembetűnő jegy, hogy a levelekben a hivatalos orosz „közvegekkel” való érintkezés említésekor rendre a „ministerium” kifejezés szerepel. Magának a kifejezésnek a használata az általános európai gyakorlatot követi. A Rákóczi-küldöttek Oroszország vonatkozásában rendszerint a Külügyi Utazó Kancelláriát értik, vagy a cár környezetében éppen tartózkodó főemberek körét, esetleg csupán közülük valakit („minister”).

A Külügyi Hivatal (Посольский приказ) és a Külügyi Utazó Kancellária kettőse biztosította az intézményi kereteit annak a gyakorlatnak, amely a külügyek intézését jellemezte Oroszországban a Rákóczi-szabadságharc idején. A „nagy északi háború” kezdetével – amely a cár állandó, a hadieseményekkel összefüggő helyváltogatásával járt –, a tábori kancellária szerepe megnőtt. Ennek a hivatalnak az előzményeként, „prototípusaként”, azt a stábot említhetjük, amelyet I. Péter az állandó (moszkvai) székhelyű Külügyi Hivatal mobil fiókjaként hozott létre, hogy elkísérjék őt azovi hadjárataiba (1697, 1698). Kis létszámú (9–15 fős) hivatalnoki garnitúráját az „anyaintézményéből” emelték át hosszabb-rövidebb időre. Napi ügyvitelében önállóan működött. A cár egyfajta személyes külpolitikai kabinetjeként funkcionált. Fő feladata a halasztást nem tűrő cári külügyi döntések, utasítások írásba foglalása, naprakész adminisztrálása volt. Idővel a mobil kancellária már nem minden egyes útjára kísérte el I. Pétert. Úgy mondhatnánk, hogy jellemzően mindig a kiterjedt hadszíntér adott „forró pontjának” (s a cárnak) közelében, adott állomáshelyen működött. Szükségét látva, ide látogatott I. Péter, hogy intézkedéseket fogantatosítson, ukázokat adjon. A hivatal – cár által kinevezett – mindenkor vezetője I. Péter kormányzata egyik kulcsfigurájának számított. Nedeczky ide, a tábori kancelláriához küldetett „be”, de Thalaba rezidens sem tartózkodott állandóan csak Moszkvában.

Mindkét követ egyfajta alapélményének tekinthetjük azt, amit Nedeczky úgy fogalmazott meg a maga nevében, hogy „*idegen országban és nemzet vagyok, kétséges securitással*”.⁵⁹ A két követ levelei szerteágazóak. Alapvetően diplomáciai jellegű tárgyalásaikról, „eszme-cseréikről”, külpolitikai vonatkozású értesüléseikről informálnak, megvilágítva a szabadságharc külügyi helyzetének európai és „bilaterális” összefüggéseit. Emellett, szólnak a követi „characterükhöz” kapcsolódó reprezentációról, a mindennapi „subsistentia” ezerféle gondjáról-bajáról, az utazás fáradalmairól, a korrespondeálás és a posta-járás lehetőségeiről, passus-kiadásról, fegyverbeszerzésről, magántermészetű vonatkozásokról stb.

Az iratanyag egészének „első részét” az 1707. szeptember–1709. július közötti, vagyis a „Poltava előtti” levelek képezik. Abban az értelemben, hogy abból az Oroszországból informálnak, melynek katonai helyzete a „nagy északi háborúban” még bizonytalan, nemzetközi renoméja még ingatag. Kormányzata, ebben a szituációban maga is a külpolitika útvesztőit járja. Ebből a periódusból nagy jelentőségűek Nedeczkynek és Thalabának például azok az

⁵⁹ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Szmolenszk, 1708. március 28-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/II. Lite-rae Nedeczkyanae. 1708. (Számotatlan levelek)

információi, amelyek konkrétan a varsói szerződés oroszországi ratifikálásáról, a kölcsönös rezidensküldésekről, az aktuális oroszországi és Rzeczpospolita-beli „politikai klímáról”, a svéd hadak mozgásáról és a cár hadszíntéri elképzeléseiről, a magyarországi angol–holland mediáció és a „ráckérdés” oroszországi fogadtatásáról stb. tájékoztatnak.

A teljes Nedeczky–Thalaba iratanyag áttekintése elengedhetetlen a kuruc felső vezetésben megerősödő „orosz orientáció” tisztázásához. A két követ kinti működése nemcsak pusztán előtörténete, előzménye, de megalapozója is Bercsényi 1710–1711. évi tárgyalásainak, melyeket a fejedelem megbízásából a cári kormányzat főembereivel folytatott.

Jelen tanulmány Nedeczky Sándor „Poltava előtti” jelentéseiből a külpolitikai jellegű információkat kívánja fókuszba állítani. Időrendben idézi a nem „chifferekkel” íródott, vagy adott vonatkozásban desifrizott levelek, jelentések releváns részeit. A fókuszba állítás minden egyes hasznosított levélnél igényelt bizonyos logikai sorrendet. Ezért az ott idézett szövegrészek nem feltétlenül az adott levélben meglévő eredeti sorrendjüknek megfelelően kerülnek közlésre.

NEDECZKY–LEVELEK

1707

Szeptember 20.⁶⁰ – „Varsova”⁶¹

A Rzeczpospolitából, miután Bercsényi „méltóságos fő generalis Locumtenens Uram ő Nagysága” és „több követ urak collegáim ide érkeznek, azúta semmiről nem tudósíthattam Felségedet”. Ennek „oka az, hogy mind felettébb való foglatatosságom imperiáltak, mind peniglen hogy ő Nagyságok, ő kegyelmék gyakran s hüven írtak Fölségednek”. Nem szolgálhatván egyelőre bővebb információkkal, mint amilyeneket követtársai leveleiből a fejedelem már eddig vehetett, azért „az ő Nagyságok, ő kegyelmék relatiójára relegálok magamat.”⁶²

Október 11. – „Lublin”

A Rzeczpospolitában, noha „vége van az itt való conferentiának; tegnapi postátul vártunk, mit kellessék cselekednünk”. Másnap indulni kell „Lengyel táborra, a ki innenső felén vagy közép utomban”, s „talán ott találom Szinyavszkit”. Onnan „igyeniesen Varsavára megyek”. Az orosz „ministerium Varsaván még temporisál, reánk várakozik”, de „bagasiáját az is Brescsire”⁶³ küldette”. Így hát „én is velek oda megyek”,⁶⁴ „a Czárt oda várjuk”.

A svéd háború kapcsán „Postán sok helyről jött olyan hír, hogy sveciai tábor Krakóba”⁶⁵ grassáló pestis miatt a mely részének arra köllet volna jünni Magyarországra kerül” és „onnan mintegy hátul vagy oldalt az itten valókat meg akarja csapni”. Úgy véli, „ez méltó Consideratióra”. A svéd veszély miatt „a Posta másfelül már nem lehet, hanem Skolya”⁶⁶ felé”. A

⁶⁰ Kézirattári iktatás szerint, Nedeczky első levele a varsói szerződés aláírása után.

⁶¹ Varsó. A Rzeczpospolita egykori, s a mai Lengyelország fővárosa.

⁶² Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Varsó, 1707. szeptember 20-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/I. Literae Nedeczianae. 1707. (Számotlan levelek)

⁶³ Breszt. Város a Nyugati-Bug folyó mentén, Lublintól északkeletre. (Fehéroroszország)

⁶⁴ A tábori kancelláriával előre.

⁶⁵ Krakkó. Lengyel koronázóváros, Lublintól délnyugatra.

⁶⁶ Szkolje. Város Lublintól délkeletre. (Ukrajna)

sandomierzi konföderáció kész netán a Rzeczpospolita területén összecsapni a svéd főerőkkel. Csak „a czárt várják, szerencse ha meg nem indulnak benne”. „Ennek egy nemzete sem fél, de innen akarja a harcot”. Nehezen hinni, hogy ebből „ez idén valami kiteljék, hanem jövő esztendőben”.⁶⁷

Október 15. – „Brescse”

Oroszország felé „Holnap egy hete megindulván Varsaváru minden nap utazván, a Czár udvarával s több követekkel tegnap érkeztem ide”. Az út „valóban nagy pusztaságon által” vezetett.

A svéd háborúban a cárt „várják ide is igen igen készül Svéd ellen. Itt olyan a bizodalom, hogy a nyereség Isten által ide való lesz”, s „succeedálni fog szerencsésen cárnak a dolga”.

Az európai diplomáciai hullámverés nagy, „harmadnapja érkezett egy Postája is expertus embere a cárnak Drezdából”.⁶⁸ Éppen „azt referálja bizonyosan, hogy a minémű Tractatust tett a Svecziai király Császárral és az előtt az Anglussal”. Melyre nézvést, „mihelyes ki-gyütt a Tájáru a Svecziai had azonnal czimborához fogott az Augustus⁶⁹ az császárral”. Az „expertus” hírellel, hogy II. Ágost és I. József „már is bizonyosan Confoederatiót tettek, absolute Stanislaus Svecus⁷⁰ ellen offensive lesznek s retractálják minden Tractatusit”. A „Franciaia” és a „császár között való Békesség [...] Anglius Hollandus által sub manu van”.

A cári kormányzathoz „Ausztriából sűrűn gyűn a levél [...] potentissime disvadeálván mindenekben impediáltassék magyar Lengyelországoknak colligatiója”, mert „már megismervén az a két ország maga kárával való belső békességét erejit nagy potentiára terjedne”. Azonban, „nem csak a respublica, de már a Czár emberei is most által látván az dolgokat”, készebbek „continuálni velünk colligatiót hogy nem [...] csak ebben maradni”.⁷¹ Egyszersmind „alig várják Felséged ratificatióját”⁷² Mivel „most nehezebben correspondeálhatni” a svéd veszély miatt, „expressus által küldje levelét Felséged”.⁷³

Október 25. – „Brescsi”, „Brescsa”

A svéd háborúban – itt, e „puszta városban” –, „már szombaton egy hete” várják a híreket „az dolgoknak kimenetelirül”. Azok „most fordulnak”. Tanácsolván, „Felséged az itt való dolgoktul talán nem küllenék oly hertelen kétségbe esni, mert másképp vannak az dolgok”.⁷⁴

⁶⁷ Nedeckzy Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lublin, 1707. október 11-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/I. Literae Nedeckzianae. 1707. (Számozatlan levelek).

⁶⁸ Szász tartományi város az Elba folyó partján (Németország).

⁶⁹ II. Ágost (a Rzeczpospolita uralkodója: 1697–1704, 1709–1733; szász választófejedelem: 1694–1733).

⁷⁰ I. Szaniszló.

⁷¹ Talán külön szerződésben is elköteleznék magukat valamilyen formában Rákóczi támogatására.

⁷² Rákóczi október 10-én ratifikálta a varsói szerződést. Erről 12-én Bercsényi levélben tájékoztatta Golovkint. MÁRKI 1913. 80.; Lásd továbbá: RT I. 52.

⁷³ Nedeckzy Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Breszt, 1707. október 15-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/I. Literae Nedeckzianae. 1707. (Számozatlan levelek). A ratifikáció oroszországi útjának kérdéskörét jelen tanulmány nem érinti. Márki Sándor szerint „az orosz szövetség okirata” november 16-án (27-én) érkezett meg Moszkvába. MÁRKI 1913. 87–89.

⁷⁴ XII. Károly – visszautasítva I. Péter 1707. januári–februári békeajánlatait –, Moszkva elfoglalását, majd a feldarabolásra szánt orosz állam svéd protektorátus alá helyezését tervezte. A svéd invázió kivédésére, a cár 1706. december végén tartott zsolkvai haditanácsa átfogó stratégiát fogadott el. Ennek kulcseleme volt, hogy az ellenségre mélyen Oroszország belsejében kíséreljenek meg döntő csapást mérni.

A fejedelmi ratifikációval kapcsolatban „*Confirmatoriát magának Golovkinak*⁷⁵ ugyan meg köllett mutatnom in originali”, de „*kezemből ki nem adtam*”. Kérte, hogy „*in paribus adjam oda, oda is adtam, ma küldik el postán, mit fog ezután parancsolni, elvállik*”.⁷⁶

November 25. – „*Minszka*”⁷⁷

A svéd veszély okán, Golovkin „*meg is hatta írnom Felségednek a czár negyed magával miúta elvált tőlünk, még Varsaván mind járja erüségeket és fortificálja [...] hadát*”. Amely „*épen másfél száz ezer reguláris*” katona, „*könnyű hadán kívül*”. Mindazonáltal, „*nem várom jó végét dolgainak*”.

A cári ratifikálással kapcsolatban „*Bizonyossan írhatom*”, hogy 23-án megérkezett „*Golovki uram*” Mensikovtól⁷⁸ (aki „*nem igen messze Toronyánál*⁷⁹ *feles lovas hadal vagyom*”). Golovkinnal Mensikov közölte, hogy „*Karácsony előtt bizonyossan itten lessen [leszen] a Czár*”,⁸⁰ vagyis „*ne féljek, hogy [a cár] tovább járasszon engem [Moszkába], hanem itten confirmálja az kívánt dolgot*”; „*Felséged confirmateriája még nálam vagyom, nem is adom ki, különben kezemből, hanem ha a másikat látom nálok suo modo expediálva*”.⁸¹

December 11. – „*Minszka*”

XII. Károlyról a cár környezetében beszélnek, hogy „*tractatust tett [...] császárral*”. Azonban „*ittén ugyan még most sem hiszik hogy succedaljon*”. Hiszik inkább, hogy „*újabb háború lessen [leszen] császár és sveciai király között*”. Azt is „*mondják, hogy most a sveciai király Brandenburgussal*⁸² *alianzaban lépik*”. Úgyszólván „*universalis háborút kellenék várni*”. Kínpadra vonatott „*Paskul nevő derék ember*”,⁸³ aki „*Augustusnak belső Tanácsa [tanácsosa] vala*”, s kit „*e napokban a svecziai király kegyetlenül in publico*” exequáltatott „*Kalinsál*”.⁸⁴ A barbár cselekedet miatt, most „*az ő*⁸⁵ *ministeri tartanak ne valahogy benne elfogatván a czár népe közülek is ne experiálon hasonlót*”.

⁷⁵ Gavriil, v. Gavriilo (Gavrila) Ivanovics Golovkin (1660–1734). Oroszország kancellárja (1706–1734).

⁷⁶ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Breszt, 1707. október 25-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/I. Literae Nedeczkyanae. 1707. (Számozatlan levelek). A „*Confirmatoriá*”-t („*Ratificatio tractatus*”) – a fejedelem pecsétjével és aláírásával hitelesített, a varsói szerződés megtartását megerősítő tanúsítványt – kurír vitte Nedeczky után. Szövegét közli: RPI II. 273–274.

⁷⁷ Minszk. Város a Szviszlacs, Nyemiha folyók mentén, Bresztől északkeletre. (Ma: Fehéroroszország fővárosa)

⁷⁸ Alekszandr Danyilovics Mensikov (1673–1729). I. Péter ifjúkori barátja, bizalmasa. Államférfi, sikeres hadvezér a „nagy északi háborúban”, a levél írásának idején tábornok (генерал).

⁷⁹ Toruń. Város a Visztula partján, Minszktól nyugatra.

⁸⁰ 1708. január 10-én (21-én) érkezett Minszkbe. Журнал, 162.

⁸¹ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Minszk, 1707. november 25-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/I. Literae Nedeczkyanae. 1707. (Számozatlan levelek)

⁸² III. (I.) Frigyes (brandenburgi választófejedelem: 1688–1713; „König in Preußen”: 1701–1713).

⁸³ Johann Reinhold Patkul (1660–1707). Livóniai nemes. Szembefordulva a balti svéd törekvésekkel, diplomáciai és katonai szolgálatokat tett II. Ágost számára (1698–1702), majd I. Péter szolgálatába állt (1702). Az altranstädti békeszerződés egy pontja alapján a szászok kiszolgáltatták XII. Károlynak, aki mint egykori svéd alattvalót – a cár tiltakozása ellenére –, hazaárulás vádjával kivégeztette. Az ítélet kerékbotörés volt, amelyet valójában már a levél kelte előtt két hónappal végrehajtottak Kazimierz Biskupiban (Kalisztól északra).

⁸⁴ Kalisz. Város Varsótól nyugatra.

⁸⁵ XII. Károlyra utal.

Rezidens beküldése a fejedelemtől, kívánatos, sürgős. Annak utána „*Respublicához menjek-e Leopolis[ba]*”⁸⁶ [...] vagy *Danckára Kegyelmes Asszonyomhoz*”,⁸⁷ netán az „*innen küldendő residenssel ingyenesen menjek hazámba*”?⁸⁸

December 16. – „*Minszka*”

A cár ratifikációjának elhúzódása okán, Golovkin dorgált; „*ha én s más követ urak nem impediáltak volna*”, már „*régen által esett volna a csár rajta*”, de „*mi tekintvén Szinyavszki asszonyomat magunk vertük el igyekezetirül, azért ők nem okai*”. Várják különben „*itten a czárt, ki felül azt mondják hogy négy hét alatt itten lesz*”.

A svéd háborúban „*Stanislaus Svecus*” 12 ezer katonát kért volna a „*Brandenburgustól*” az oroszok ellen. Cserébe „*Danszkát az Brandenburgusnak ígérte*”. Eddig „*se egy, se más részről való Francia Republica nem impediálhatja absolute igyekezetit a czárnak*” – mégis lehetséges lenne a francia–orosz közeledés?

Teodor Józef Konstanty Lubomirski szepesi sztaroszta⁸⁹ (1700–1734) szemmel tartása nehézkes, „*messze esvén nem sokat vigyázhatok*”. De „*szorgalmatos gondom lesszen reá*”. A sztarosztának nincs jó híre a cári udvarban sem: „*Most czár szolgálattiában lévő Bajen nevű Kapitány ez elmúlt nyáron ott Sepeség*”⁹⁰ irányában [...] *lévén [...] beszili [...] hogy az oda való Lubomerszki [...] Császárhoz kötöles*”. Hallik, hogy „*2 kapitánt tart a Császár alatta [...] fizeti is őket*”. Ordert kaptak, hogy „*caute ellenkezzenek [...] amellet minden dologra vigyázzanak [...] és onnan Silesiában*”⁹¹ *correspondeáljonak*”. Lubomirskit „*itt állhatatlan és szeles embernek tartják*”. Szemmel tartása szükséges, nehogy „*mostani revolutiókor*” „*császárossága*” bajt okozzon,⁹² „*igen kicsiny vigyázással lévén arrafelé a nemzet*”.⁹³

December 23. – „*Minszka*”

A fejedelem rezidensét várja. Való mindamellet, hogy „*Czár udvara nem hogy maga mellett nem kívánna [kívánná?] létemet, [...] valamiglen Felséged residensit ide nem küldi engem nem hiszem, hogy magoktúl elbocsássanak*”. Szükséges azért a rezidens „*hova hamarább is ide küldeni*”. Még ha „*Mellette egy darabig köllenék is mulatnom*”, legalább „*experiálná az itt való dolgokat és az humorjokat fel venné, informáltatná is magát általam*”. Ismétli, hogy a „*residensit csak ide küldje Felséged, azonnal ők a magokét odaküldik; én pedig valahol szeretem ott negotiálhatok*”.

⁸⁶ Lvov. Város a Bug és a Dnyeszter folyók között, Minszktól délnyugatra. (Lviv, Ukrajna)

⁸⁷ Elżbieta Helena Sieniawskára (1669–1729), a korona főhetman befolyásos feleségére (Sieniawskiné), Rákóczi pártfogójára utal.

⁸⁸ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Minszk, 1707. december 11-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/I. Literae Nedeczianae. 1707. (Számozatlan levelek)

⁸⁹ A 15. században Lengyelországnak elzalogosított Szepes vármegyei városokat és várakat igazgató kormányzó.

⁹⁰ Szepesség.

⁹¹ Szilézia.

⁹² Lubomirski 1707-től akadályozta Rákóczi „lengyel Szepességen” keresztüli korrespondenciáját, postáját, hadieszköz-beszerezéseit. Kettejük viszonyáról részletesen: GEBEI 2013. 269–288.

⁹³ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Minszk, 1707. december 16-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/I. Literae Nedeczianae. 1707. (Számozatlan levelek)

I. Péter érkezésére is „*csak itt köll várnom tegnap is jütt levél circa 6-tam vagy 7-mam future Janurarii [...] itt leszen a czár*”. Jó reménységgel van: „*azután mi dolgaink mind meg lesznek*”. A fejedelem „*kegyelmességgel legyen*” Golovkin (nyugat-európai tanulmányaikból hazatérő) „*Vándorló fiai*” iránt. Akik október végén „*Hágából*⁹⁴ megindultak”, már netán „*Bécsben vannak*”, vagy tovább indulhattak Oroszország felé.

Török és francia hírekkel szolgál. A fejedelem „*valóban igen kedves dolgot cselekedött, hogy az Portáruul való hírt tudtára adta a ministeriumnak*”. A cár környezete úgy tudja, hogy „*az Stanislaus követje ott lett volna*”. Az oroszoknak „*máshonnan pedig nagyon értésekre, hogy igen készül az Török Porta hadi állapotokhoz*”. Orosz jóakarói „*inkább hatták írjam meg, hogy Felséged is igen vigyázzon*”. Mert „*ha reájok nem jün (a ki kiadott hite és 20 esztendőig vélek kötött Pacificatio ellen való volna*⁹⁵)”, akkor „*bizonyosan vagy császárral végzett ellenünk gyün, vagy ha Felséged colligálni talált véle (aki felül én semmit sem tudván, [...] ne higgyük) császár ellen menne*”. Franciaországból nem régen érkezett egy „*Franchiseville nevű*” egyén. Aki „*azt beszéli, hogy Velence ellen resolválta már magát*” a török. „*Ezen francia ember másért nem jött ki*”, hanem „*ott főministertül Chamilladtul*⁹⁶ valami rövid vége volt, ki miatt inkább ad interim Denhoff mellé vette magát, ott fog tengődni”. Máskülönben „*szolgálatjának ajánlásával a mi francia Generalisunknak de Salornak*⁹⁷ hogy ő nagysága esmérí jól őtet”. A nevezett francia, „*királya ellen soha nem tusakodik, hanem vasallusává holtig tartja magát*”, s „*láttatik jó embernek lenni, csak első esmeretséggel is Felségedre nézve megajándékozott*”. Az a „*hír is érkezett Brandenburiából és Regiomontumbul*⁹⁸ hogy bizonyos követje érkezett volna a Portának Magyarországon által az Svecziai királyhoz s Stanislaushoz, ki által resolválta magát négy száz ezer emberrel Czár ellen gyün”. Ezt „*nem hihetni*”. Francheville állítja, hogy XII. Károly volt az, aki a török „*körmére tüzet rakott*”, s „*a czár uramra nézve indította meg czar ellen a Törököt, ő viszont megsegíti a Francziát*”. Az oroszok kérik, a fejedelem „*vigyázzon és forgassa jól dolgait a czárnak*”. Kérik továbbá, hogy tudassa, ha „*az Portának követje [...] Magyarországon ment-e által*”. Maga titkon úgy hallotta, a követ „*csak egy kereskedő Török lett volna, az annak színe alatt pro mercantiis ment arra Danczka-felé*”. Repetálja, hogy az oroszok „*kedvessen vették Felségedtül a Portai hírt*”. Tanácsolja is, hogy „*ezen állapotban [...] gyakran tudósítsák a czárt*”, mert „*igen obligálják vele*”. Annál is inkább, hiszen a „*köznép hozza ugyan hírit, hogy Török követet várnak ide, de ezek vagy nem akarnak tudni, vagy nem tudnak semmit is felüle*”. A külpolitikai kombinációkat illetően azzal biztat, „*úgy is látom, hogy ha a Francziát magokévé tehetnék [az oroszok], kiszebbek volnának másika ellen hadakozni*”. Szinte szövetkezést sugall, hogy készebbek volnának „*mindenekben Felségeddel s Francziával egyet érteni*”. Még hozzá „*non obstante eo etiam, hogy a Török s Sveciai király ellensége volna, de megvernék így kis idővel*. – *Ha a mi dolgunk megéri reméllem attingimus finem nostrum*”.

⁹⁴ Holland kikötőváros az Északi-tenger déli partján.

⁹⁵ Utalás az 1700. július 3-án (14-én) Konstantinápolyban kötött orosz–török békeszerződésre. A Nedeczky által írt „*20 esztendőig*” nem pontos; a békét harminc évre kötötték. IIC3 IV. No 1804. 66–72.

⁹⁶ Michel Chamillart (1652–1721). Államférfi, a levél írásának idején XIV. Lajos hadügyminisztere és államtitkára (1701–1709).

⁹⁷ Pierre Puchot des Alleurs (1643–1725). Diplomata, 1704/1705 és 1709 között XIV. Lajos ügyvivője és katonai tanácsadója Rákóczi mellett, a levél írásának idején altábornagy (lieutenant-général).

⁹⁸ Újbánya/ Nová Baňa. Város Pozsonytól északkeletre. (Szlovákia)

A svéd királyt a cári emberei nemcsak „*in publice selmának mondják*”, de „*kéri is Felségedet azon quadlicunque modo életinek végére menjen*”. Nyíltan hangoztatják, „*nem fogják bántani még azok is, kiknek respectusokért eddig is sokat az ország dissimulált maga kárával*”. A svéddek átkelni készülnek a Visztulán – „*magok végére életinek*” indulnak. A „*Svecziai had elsőben 8 ezeren Varsavánál, azután tíz ezer valami Barasulovka nevű Lengyel városocskánál Visulan [Visztulán] által Toroniánál [Toruńnál] erre felé nyomkodott volt*”.⁹⁹ Az oroszok „*is már 30 000 embert megindítottak*” ellenük. Egyébiránt, „*elég az csak százon regularis hada Czárnak lova 70 000, gyalogja 50 000 kikeletre [...] flottája rettentő két felől való Svéczia és Török felől való*”. Mi több, „*alattomban oly beszédek vannak, Rigát meg akarná próbálni a czár*”.¹⁰⁰

Erdéllyel kapcsolatban – „*Varsaváról [...] is megírtam Felségednek*”, Bercsényit és másokat is értesítve – „*hogy [...] Rabutin¹⁰¹ Duna mellett 4 ezer válogatott lovassal be fog menni, és Törökországon által bémegy Erdélyben*”. Ehhez „*oly készülettel van hogy nyolczszáz szekér eleiben való singularis erős nagyven-ötven talliros lovakat is vásárlottak*”.¹⁰²

December 24. – „*Minszka*”

A cári kormányzat fontos leveleket küld a fejedelem és a főgenerális részére. Ma „*Posta jön előre hire, hogy Mencsikov gyün maga is*”. Mensikov „*3 óra tájban délután el is érkezett, arra nízve meghatták tartóztatnom a Postát*”. Tudatja, hogy „*a minémű levelet akarnak küldeni; ezen alkalmatossággal Postára szólót, kirül emlékezetet tettem, azt inkább azonnal derekasabb expressus által innen egyenesen Moldván által expediálnák*”. Közli, „*Golovkin uram [...] mind Felségednek, mind Bercsényi uramnak írt*”. Postán „*Felséged ha ír, csak mint Szinyavszki uram invialván nékem szóló levelét Golovkin uramnak kooperálván ad aulam czaream kezemhez jön*”.

Török és lengyel hír „*csak ugyan sűrűn gyün*”; „*Erdélyen által jönne ide a Török követ*”, s „*Stanislaus csak tizenkét ezer embert adjon Brandenburgus a czár ellen Danczkát oda adja nékie*”.¹⁰³

1708

Január 3. – „*Minszka*”

I. Péter még mindig távol (Moszkvában). „*Czárt absolute csak 12 hujus várjuk*”, mivelhogy „*az szállása még csak akkor készül meg*.” Jó lenne „*Leopolisba küldeni egynehány átalag bort udvar számára, jól esnék*.”

Az „*Ilvói érsek*”¹⁰⁴ már „*itten van ennihány napja*”. Tegnap „*nálam volt*”, de „*sub vigilia Dolgoruki [Dolgorukij¹⁰⁵] fejedelemnél ebéden is együtt voltunk*”. Láthatóan „*ez az ember igen*

⁹⁹ XII. Károly Szászországban pihentetett főserege a Rzeczpospolitán keresztül készült betörni Oroszországba.

¹⁰⁰ A svéd megszállás alatt álló Riga orosz blokádjára és bevételére csak jóval később került sor (1709–1710). Riga = város a Nyugati-Dvina (Daugava) folyó mentén, a Rigai-öböl (Balti-tenger) déli partján. (Ma: Lettország fővárosa)

¹⁰¹ Jean-Louis Rabutin de Bussy (1642–1717). Császári hadvezér, a levél írásának idején az erdélyi császári haderő főparancsnoka (1705–1708), tábornagy (Feldmarschall).

¹⁰² Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Minszk, 1707. december 23-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/I. Literae Nedeczianae. 1707. (Számozatlan levelek)

¹⁰³ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Minszk, 1707. december 24-én. Ua.

¹⁰⁴ Konstanty Józef Zieliński (1646–1709). Lvovi érsek, metropolita (1700–1709).

¹⁰⁵ Grigorij Fjodorovics Dolgorukij, v. Dolgorukov (1657–1723). Diplomata, cári követ a Rzeczpospolitában (1701–1706, 1709–1712, 1715–1721). A „lengyel ügyek” vonatkozásában I. Péter egyik külügyi kulcsembere.

sveciakus, Stanislayanus; Sembeknek Denhofnak nem barátja". Ezért „*ki elűtt én mindeneket titkolok, hanem azon az negative uton járok elűtte, azt állítván, csak [...] evitálni akarjuk az disgustussát a czárnak, másirt nem munkálkodom.*”

A rákérdésben kíváncsi I. Péter hathatós közbelépése, „*csak Isten hozza hamarabb a czárt, én is a mi részünkriül érette leszek*”. Ugyanis a „*Császár, bizonyossan portára [olvashatatlan név] nevű emberit Bécsből [...] per Sclavoniam ráczokat alá küldette*”.

A svéd háború okán is sürgős a cár érkezése. „*Már csak rezolutum, hogy itten Moszkva ország szélén közöl [közöl] magok határához eleibe állanak az ellenségnek.*”¹⁰⁶

Ismeretlen keltezés, helyszín.¹⁰⁷

„*Ma egy hete késűn érkezhettem Lublinban*”. S „*harmad napra mindjárt voltam szemben a moszkva czárral*”. Igen „*sok ministerek jelen voltak, salutáltam a moszkva czárt, és a levelet is oda adtam*”. Azonban „*másnapra maradt az magános audientiám, akkor eléggé és hűven elűadtam az szükséges [...] akadályokat*”. A „*moszkva czár [...] kérdezvén, ha több irás szerint való ratióim vannak-e?*”, megparancsolta: „*rövidesen és candide bányjak véle*”. S „*így látván kedvetlenségit, meg költett mondanom, egyszersmind meg is mutatnom mind a két instructiómat*”.

A cárt fontos politikai ajánlásokat tett. „*Ajánlja magát igen, főképpen ráczok iránt complánálni fogja azon dolgot pro voto*.” Támogatni ígér „*Az több kívánságokat is, ugymint puskapor, fegyver, és pénz iránt*”. Ámde „*mód nélkül valóval nem biztat*”, hanem csupán „*moderate csak előbb confederállunk [confederáljunk] vele*”. Annak okáért pedig „*Fel séged készen negy [négy] nap alatt a hodierna die computanto cum legyen*”, hogy jó „*tudósítását vehesse a moszkva czar*”. Ugyanis „*siettetí a dolgot, mért? nem tudom*”. (A cár „*azt akarta volna, egy óra alatt küldjem leveletem Fel séged után*”). Továbbá, „*Mediátorsággal erővel kínálkozik*”. Európában egyedülálló módon, „*ennihányszor repetálván, hogy kész officiálni Fel ségedet*”, miszerint „*erdíli ducatusban megtartja*”. Leszögezte ugyanakkor, hogy most „*kétfelé hadakozzék, az nem lehet*”, hanem „*a miből lehet, succurál*”. Kész megköszönni a cárnak a mediációt, „*de előbb írnom kell Fel ségednek, ha fog-e tetszeni vagy nem?*” A cár ugyanis „*egyszersmind gvarans is akar lenni, de féllek igen tülek, mert maga van*”. Azonban „*mind Corbe uram, mind moszkva czár assecurált, ne féljek tülek, és ministeri, kik elűtt volt a dolog, gondolom igaz emberek*”. Jobb lett volna, „*ha magam elmehettem volna, de isntructióm ellen lévén, nem mertem, meg próbálni*.”¹⁰⁸

Március 13. – „*Szmolensko*”

I. Péter „*dispositiójára*” 3-án „*Hospisru!*¹⁰⁹ *ide érkeztem*”. A „*többi követeknek*” ugyanakkor „*éppen metropolisban*¹¹⁰ *költett menniek, már ottan is vannak,*¹¹¹ *csak magam itt vagyok*”.

¹⁰⁶ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Minszk, 1708. január 3-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számozatlan levelek)

¹⁰⁷ A január 3-án, illetve március 13-án kelt levelek közé iktatva. Feljegyzés a másolaton: „*Hiányos clavisok, a fölféjtés érthetetlen.*” Tartalma nem zárja ki a feltevést, hogy a levél sokkal korábban, Nedeczky 1707. júniusi lublini útja kapcsán keletkezett. Lásd még: Журнал, 158–160.

¹⁰⁸ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számozatlan levelek)

¹⁰⁹ Kopisz. Város a Dnyeper folyó partján, Szmolenszktől délnyugatra. (Fehéroroszország)

¹¹⁰ Pétervárra utal. Orosz kikötőváros a Finn-öböl (Balti-tenger) keleti partján, Szmolenszktől északnyugatra. (Alapítva: 1703.)

¹¹¹ I. Péter is ott tartózkodott március 6. (17.) és április 19. (30.) között. Журнал, 163–164.

A fejedelmi rezidenst várja, s tanácsolja, „Fölséged [...] gróff Golovkin uram fiaival providáljon és residenst küldjen; vegyen felölem dispositiót, mit tévő legyenek?” A fejedelemtől „Az kik ide gyűnnek, Kamenekre¹¹² és Kheoviára¹¹³ jűjenek”.

A ráckérdésben „egy kapitányt hivatott volt a czár in praescito negatio ráczok iránt”. A rác kapitánynak és társainak „meg van hagyva: itten várakozzanak; hihető, innen akarná őket expedálni” a cár. A kapitányt „jól esmérem, régi jó katona ember, Bosics Pantelimon a neve”.¹¹⁴ Már „kétszer is volt nálom [...] ebédelni”. Valóban „Meggondolhatja kiki, mikint függnek minnyájon azon az hiten ők az czárral; olly messziről éppen Havasalföldről¹¹⁵ gyűtt a kapitány.” S „Valóban szívessen is várnak hozzám” és „ajánlják magokat. Elvállik, tovább mi lesz.” Már „az Isten éppen csudálatosan segíteni láttatik nemzetünket”.

A svéd háború kapcsán, „Felséges Uram, akárki [...] mit mondjon az ide való dolog felül, az istenért, Fölséged ne hertelenkedjék az sveciai királylyal ha valamit akarna is”. Hiszen XII. Károly és I. Péter „generalis batyaliát nem adtak egymásnak”! A cár pedig „öszve vevén magát [...], s jó rendben vevén a hadat, [...] maga országának határán absolute megállja az harcát”. A cár „Dzvina¹¹⁶ vizitül fogva Kopisig, Neper¹¹⁷ viziig csinált lineát hadával,¹¹⁸ ottann várja az ellenséget.” Az előlopakodó ellenség „megállapodott Vilnán¹¹⁹ s Minszkán,¹²⁰ s a közt innen csak 8 napi járó föld Czár metropolisa.” I. Péter „ha valahogy triumphálna, kiben az Isten segítséget adjon neki, kívánom”. A cári seregben szolgáló „ennihány német oficérek”-nek kitelt a becsülete. Az „ellenséggel correspondentiában találtattanak”, ezért „soknak obsitot is adott a czár, sőt publice declarálta: valakinek tetszik, mindenikét elbocsátja”. Igen „rettegnek minnyájon, mert már semmi becsületek nincs a Czár előtt”. Ez „Valóban nagy metamorphosis!”¹²¹

Március 28. – „Szmolenszko in Moszkva”

Tegnap „gyűtt orderem, hogy készen legyenek, mert innen Vitepszkára¹²² köll mennem, a holott van a ministerium”. Már csak „Golovkin uram fiaira várakozunk”. Remélhetőleg „azon

¹¹² Kamenyec-Podolszkij/Kamjanec Podilszkij. Város a Szmotrics folyó partján, Szmolenszktől délnyugatra. (Ukrajna)

¹¹³ Kijev/Kijiv. Város a Dnyeper folyó mentén, Szmolenszktől délnyugatra. (Ma: Ukrajna fővárosa)

¹¹⁴ Pantylejmon Bozsics (?–1718?). Szerb katonatiszt a császáriak oldalán, a titeli rác milícia parancsnoka (1699?–1704?). Titel = ma: kisváros a Tisza folyó jobb partján, Belgrádtól északra (Szerbia).

¹¹⁵ Havasalföldön keresztül.

¹¹⁶ A Nyugati-Dvina folyó.

¹¹⁷ A Dnyeper folyó.

¹¹⁸ Északnyugat–délkelet irányban.

¹¹⁹ Vilnius. Város a Vilnia és a Neris (Vilija) folyók partján, Szmolenszktől nyugatra. (Ma: Litvánia fővárosa)

¹²⁰ XII. Károly ez idő tájt a közeli (szmorgonyi, radoskovicsi) főhadiszállásain tartózkodott. Ekkor még nem lehetett tudni, milyen irányba készül föcsapást mérni Moszkva elfoglalására: északon Ingrián át (veszélyeztetve Pétervárt), vagy egyenesen Szmolenszken át, vagy délre kanyarodva, Ukrajna felől.

¹²¹ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Szmolenszk, 1708. március 13-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Lite-rae Nedeczkiánae. 1708. (Számozatlan levelek). „Poltava előtt” igen magas (esetenként 60–70 % felett) volt az orosz szolgálatot vállalt nyugat-európai (elsősorban német) főtisztek, tisztok aránya. Lásd erre: ЧЕРНИКОВ 2009. 704., 706., 709–718., 724. Ez alapvetően az orosz hadsereg regularizálásával függött össze; Nedeczkyt nem véletlenül lepte meg a cár „redukciója”.

¹²² Vityebszk/Vicebszk. Város a Nyugati-Dvina, Vityba, Lucsesza folyók összefolyásánál, Szmolenszktől északnyugatra. (Fehéroroszország)

alkalmatossággal” (megjövételükkel) „Felségednek nemcsak levele érkezik hozzám, de embere is vagy residence”.

A „Czár [...] Petroburgra ment,¹²³ talán addig gyün hozzám valaki Felségedtül”, mert „a Decembri semmi hireim nincsenek”.

A svéd háborúra nézvést, „nem köll hertelenkedny valahogy a svéciai királylyal”. Sőt, „valami tractatusban ne bocsátkozzék az ország” XII. Károlylyal, „mert csak megvallom, nagy reménségem van, hogy ez a fél¹²⁴ fog victorijálni végtére”. Az orosz had „Dzvina vizitül fogva egész Boréskenes¹²⁵ vizeig Kopis váráig arra alább Litvánia határai lineáiban tette [...] magát”, a svéd „penig Vilnától fogva Minszkáig”.

Gyanús „németek” kelnek útra Oroszországból. „Kéntelen vagyok néha az passusomat kiadnom az országunkon által való menetelre”, de „a heával csak Felséged méltotassék minde-nütt megparancsolni, hogy jól vigyázzanak az olyan innen menő nimetekre”. Mert „ha csak nem naturalis, bizonyosan tudom, ha német, úgy kiadtak rajta, úgy eleresztetik, vagy elkéredzett innen hazájában”. Az ilyen pedig „úgy megyen Magyarországon által, mert Lengyelországon által nem mehet, amárta penig mód nélkül kerülni”; ezért „azt cselekszik, hogy elig pinzt kicsalván innen az czártul, alább való moszkva tisztül vagy generalistul kikoldul egy passust, magát Isten tudgia minemü hamis titulussal vagy characterrel beiratottván, mint ha a czár actualis szolgálja volna, úgy megyen országunkra”. S egyenesen „onnan a császár szolgálattáira”. Ezután is, „ha csak a Czár passusa ex cancellaria legationis nem lesz velek, csak megárestáltassék mindenik”. Most „elegen bocsáttatnak innen, mert már nincs olly gratiájok, mint az előtt”.¹²⁶

Április 8. – „Vetepszka”

A bécsi udvartól „Havasalföldön, Moldván által gyün a császár kurérja”. „Mazeppa¹²⁷ küldette ide”, s „csak 6 orával gyütt nálamnál [hamarabb] Pileartinak hiták, mit hozott, még nem tudom”. Ugyanakkor, „már is nyilván hirdeti a ministerium elütt, hogy a Magyarország mind megromlott nagioh részét vissza foglalta a császár, sokan is hajlottak oda”. Ezeket „hallván, mondtam hogy ne hidgyék”. Részletesen „mint vannak ottan a dolgok, nem tudom, bár csak egy levél írását vehetném Felségednek”. A „bécsi [...] Pilearti [...] derék marha” és „csak hamisságban jár; csálja a Czárt”. Nagy „prosopopeivával gyött, mint ha követ lett volna”, de „semmi sincs benne, szolgálatot keres a kutya. Passusa lévén Bécsbül”.¹²⁸

Április 11. – „Vitepska”

I. Péter ratifikációja immár kézben van! Azonban „a Czár ratificatióját nem merem Felségednek küldeni, hanem ha igen jó alkalmatossággal vagy inkább magammal tartom”.

¹²³ Március 6-án (17-én) érkezett Pétervárra. Журнал, 163.

¹²⁴ Oroszország.

¹²⁵ A Dnyeper folyó.

¹²⁶ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Szmolenszk, 1708. március 28-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számozatlan levelek)

¹²⁷ Ivan Szytyepanovics Mazepa (1639–1709). Két évtizedig cárhű kozák hetman (1687–1709), az oroszországi svéd betörés után a kozákság egy (kisebb) részével átpártolt XII. Károlyhoz.

¹²⁸ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Vityebszk, 1708. április 8-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számozatlan levelek)

A bécsi udvar kurirja, passusa birtokában „mind Lengyelországban mind Moldvában Mazepánál tartattya magát”. Igen „kezdett volt petyegni ellenünk”. Muszáj volt udvariassági ebéden fogadni, ott azonban „sok ur jelenlétiben bizony befalattam vele mindeneket”. Golovkin pedig „izeni Felségednek, hogy a Bécsi udvar most a minémű hada volt ezerig való Olaszországban, mint hogy ott nem köll, azon van, hogy ellenünk fordítsa”. Ezenkívül, „Danus is minemű 15 ezer” katonáját „oda adta volna a Császárnak oly assecuratióval, hogy tovább Francia ellen nem viszi”. E hírek nyugtalanítóak, „legyünk vigyázással”.

A ráckérdésben „két hét alatt visszagyün a Czár, elválik mikint expediáltatik, azok ugyan, kikről írtam [a március 13-i levélben] magok is alig várják végét”.¹²⁹

Április 24. – „Vitepszka”

A „correspondentia [...] valamíg jobban nem lehet Mazeppa által lesz”, Ukrajnán keresztül. Mazepa „Maramarosban vagy Erdélyben [...] fogia bizonyos embere” által továbbítani a leveleket, „(kirül Felséged végezzen Mazeppával is, kinek is per expressum írtam az iránt) meg is cselekszi magával is a czárral iratnak rája”. A kozák hetman „felőlem is kérdezkedett Felséged felől pedig rettenetesebben, a minémű jó emlékezettel volt”. Továbbá, „arra kéri Felségedet a ministerek levelei által correspondeállyon véle”.

A bécsi udvar – mialatt „Golovkin uram fiaira várakozom és a residensre”, szinte „tűsz” gyanánt, „mert addig el nem bocsátottak volna, még azok el nem gyűnek” –, rágalmakat terjeszt. A „hamis [...] bestia német natio olyan hírt hozott Bécsből, hogy a császár azért nem örömet bocsáttya Golovkin uram fiait Magyarországon által, hagi Felségedtől félti meg ne árestállya és a Svecus kezébe ne ejcse”. Ezenfelül „mindenütt hirdetvén hogy a mi nemzetünk álhatatlan és a paroláját meg nem tarttya soha is”. Panaszolja, hogy „sok ilyen mérges hamis delatiokat ennyhány naptúl fogva kezdek hallanom, de soha nem szememben, hanem hátom megett”. A cár emberei azért átlátnak a szitán, hiszen „maga is a ministerium megvallia [...] hogy bizony egész dévaiság a Bécsi udvar dolga”. „Pileartival” szemben is, „ministerium [...] igen kért” dissimulálni. „Azért csak várom a fiait Golovkinnak, akkor bizony kifakasztom a mérgemet nyilván az német ellen”. Ugyan „egészségemért is iszik, hátam meget gyalázza nemzetemet, ha ugyan magamot nem is”. „Belearti nevő olasz ember gróf[...] Haiszter Regimentiben vice Colonellus volt”, aki „Beszprémnek is felverésében jelen volt”.¹³⁰ Itt a „derék moskva urak s tisztek” előtt „az asinus [...] a nyelveken [nyelvükön] nem tud szólni”, mégis, „más töb eb társai által gyakran historice kezdi describálni hazánkat”. Méghozzá „denigrálván bennünket ugy annyira, hogj már magok is elutálták importunitását, sok hazugságít”.

Az orosz–francia közeledésről, esetleges szövetkezésről, az oroszok „20a presentis csak magunk lévén [...] kiatták magokat”. Éspedig „(azt mondván) uram ezek mind így vannak az mint informáltál bennünket”, de „egy colligatiótul elszakadván, most ha nem jobbat, bár csak olliat previe nem szerezvén magunknak, mind magyarokat, mind önnen magunkat elveszthetjük”. Mondván, „láttyuk mi a német nemzetnek hamis practicáját”. Biztatják a magyarokat: ha látnák „formális velunk való confoederatióját az Francziáknak akkor a világ is csudálná mi következnék”. Úgy vélik, a „Francia” „magatokat is csak imígy amúgy segíthet távul léte

¹²⁹ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Vitebszk, 1708. április 11-én. Ua.

¹³⁰ Veszprémet 1704. május 31-én dúlták fel a császáriak. Sigbert Heister (1646–1718) – császári hadvezér, a levél írásának idején a magyarországi császári haderő főparancsnoka (1708–1710, másodsor), tábornagy (Feldmarschall).

miatt”, Oroszországnak pedig a franciák direkt (katonai) „segítsége nem, hanem secundálása kívántatnék”.¹³¹ Minderre nézvést, „Lássuk csak mi váloszsa lesz a Fejedelemnek a beküldött követtye által”. A fejedelmet „assecuraliuk hoga bizony mi is jól forgolodunk”. Csak „gyünne vagy fejér vagy fekete” válasz. A cári kormányzattal közölni lehetne, hogy „onnan valóban várjuk is kinek mentségében valami kigondolható¹³² [...] alkalmasint capacitálom őket”. Maga „Golovkin uram azt mondgya ezekre [...] csak Isten hozza el a fiaimot s valami legien a Francziátul”. Kiderüljön: „ha jó bizony világ is fogja nevetni mi következik, ha pedig nem leszen jó válaszungk [...] úgy is máskint vesszük mi eleit magunk dolgainak, – kegyelmeteket a miben tudgyuk” [segítjük].

A cári kormányzat figyelmeztetőleg informál, „írja meg Kegyelmed (ugy mondgya¹³³) a Fejedelemnek, hoga jóllehet tavaly is alkalmasint igyekezett utolsó romlására szegény Hazánknek a Német”, most azonban még inkább „legien nagyob gongya magára mert minden bizonyal 13 ezer embere begyün Magyarországra”. Hacsak „az Barcellonai obsidio meg nem változtattya szándékjokat”. Tudni vélik azt is, hogy „Erdély felül Lengyel ország felül, azon kívül per viscera Regni erőssen Felséged ellen készül”. A pozsonyi („labanc”) diaetáról úgy vélekednek, I. József azért hívta azt össze,¹³⁴ „hoga annak alkalmatosságával [...] megmondhassa az europai monarchák előtt”: királyi jogorvoslattel „ihon [...] mindeneket meg akarván a magyaroknak adni”, csakhogy „impediáltatott”, úgy azért „semmiben ötet ne okozzák [okolják] kire volt igen elegendő és fundamentalis resolutioia”. Golovkin „monda végtére: hallom s tapasztalom szép és kiváltképen való okossággal áldotta meg az Isten a Fejedelmet, de minden életben ne bízzék”. A kancellár tart tőle, hogy „egy olyan csapás[t] és fordulás[t] tehet a német, hoga némeliek [...] elunván a hadakozást”, hűtelenek lesznek. Az ilyeneket „az Bécsi udvar [...] valahogj ne hódicsa magához”! Tehát „igen vigyázzon magára a Fejedelem, mert bizony ugi mond noha nem láttam, de [...] szánakodván a sorsán, kitül Isten magát mentse, magam is kívánom”. Amely „Moszkva residens felül irt Felséged”, az „nem residens hanem, ad interim residens mellé pro informatore adták volt melléje”. De „látván hoga károkra vagon revocállyák”. Golovkin „azt izeni [...] hoga hamis fecsegő német nátióbul való ember Huiszennek¹³⁵ hijak [hívják]”. A fejedelem „ne concredallyon semmit is neki [...] mert azt tovább vissza nem küldik Bécsbe”.

A svéd háborúban „ha az ellenség triumphálna ki nem bizonyos nem is kívánom. Sőt remélem Isten minden jóra fordíttya a dolgokat”. Az oroszok „se Ukrainára se Moldva felé vissza nem mehetnek hanem csak versus Moszkva”. „Mi még elübbenny lineát tartgyuk.”¹³⁶

¹³¹ Mediációja. Netán garanciavállalása, sőt „colligatiója” Oroszországgal.

¹³² Az oroszok által XIV. Lajostól várt kedvező válaszra utal.

¹³³ Golovkin.

¹³⁴ Február 29-ére.

¹³⁵ Heinrich von Huyssen, v. Hüysen. (1666–1739). Német jogtudós, diplomata, publicista. Cári szolgálatba lépve (1702) Alekszej Petrovics cárevics nevelőjeként, Oroszország politikai életéről szóló broszúrák szerzőjeként, I. Péter „reformtanácsadójaként” stb. szerzett nevet. Röviddel a levél írása előtt (1708. márciusában) ért véget cári követi megbízatása Bécsben (1705–1708).

¹³⁶ Ilyen körülmények között maradjon-e tovább? Már „ezen Correspondentiának alkalmatosságával adatik okom ez írásra is Felségedtül való Tanács kérésére, kire (minthogy bizonyos lehetek választ vételiben) még elvárom kegyelmes resolutióját és bölcs tanácsát Felségednek”. Mert „azután örömet az szerint vinném hazám felé való utamat”.

A Rzeczpospolitában „Sembék¹³⁷ nem máshová, hanem Silesiában mentenek, tartván Sve-custól Magyarországon is”.

A ráckérdésben az „olasz gróf Beleari nem tudom hogy hogy akadot hozzánk küldendő Rác kapitányra, hallom igen kezdi vesztegetni a dolgot”. Másrészt, „Azt beszéli azon Racz”, hogy „közönséges hire van hogj Felségedet szereti az egész ország”.¹³⁸

Május 1. – „Vitepszék”

A bécsi udvar és a cári kormányzat állítólag szövetkezni készül. „Az eb Beleari ebedemre maga magát invitáltatta”. Aholott is „több discursusi között eitett olliat is”, hogy „a császár már aperte akar (a ki eddig nem volt) perpetua confoederatit tenni a czárral”. Ezen értesülésnek „én végére akarván járnom, szólottam azonnal miniszterekkel”. Azok megnyugtatóan „mondották semmi sincs benne”. A császári kurír nyíltan szóvá tette: „minek vett barátságot czár az Magjarokkal”? Mert „hiszem [hiszen] ugy is maid Bekesség lesz köztök”, s „azután semmi hasznát nem veszi a Magjaroknak”. De „azt feleltem rá, hogi soha az Magjar azután ugy meg nem alkuszik a Császárral, hogj Magjarország részéről is mindenütt a hol kívántatik Magjar residenst ne tartsanak mint regenten [régentén] a Török Portánál és így jövendőben is veheti hasznát Czár a Magjarnak.”

Golovkin fia „Mazeppánál voltak épen ma 15 napia, eddig régen ugy vélem Kioviában vannak”. Nyilván „Magyarországon által jüttek, Felségedet megudvarlották”, remélhetőleg „gyű azokkal a residens is, ki által elegendő Instructiót várok Felségedtől, mi tévő legyek ezután”. Az oroszok „igen sajnállyák hogj elmegyek, de nem tőhetek róla”. Mindenesetre „assecurálnom kellett, hogj két holnapig még el leszek a juv. residenssel”.¹³⁹

Május 8. – „Vitepszka”

Golovkin fia „Most tiz napja hogj [...] Kioviából megindultak”. Netán „két nap alatt itten lesznek”.

A svéd nyomás alatt „Azután talán magunk is kéntelenségből mezőben szállunk.”

A bécsi udvar is készülődik, „Sűrűn titokban írják, moldvai vajda¹⁴⁰ is még aratás előtt rettetes nagy erővel a német rajta akar menni, Magyarország azért ébren legyünk”.¹⁴¹

Május 17. – „Vitepszka”

A „Golovkin urfiak” három napja megérkeztek ide, de velük „semmi ember nem gyött hozzám Felségedtől”. „Krucsay uram” levelében jó hírek érkeztek Magyarországról, amelyek „az urfiak által még felettebb is confirmáltattak”. Ha a rezidens megérkezik, „a czártul, valamint-hogy lehet, el kell magátul bucsuznom” – „nem akariák külömben”. Ha „elgyön is Talaba uram, egy kis ideig kívánnják itt létemet”.

¹³⁷ Szembek primásérsek és a sandomierzi konföderáció más vezetői.

¹³⁸ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Vitebszk, 1708. április 24-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számolatlan levelek)

¹³⁹ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Vitebszk, 1708. május 1-én. Ua.

¹⁴⁰ III. Mihály (Mihai Ion Racoviță, 1660–1744). Moldva fejedelme (1707–1709, másodsor).

¹⁴¹ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Vitebszk, 1708. május 8-án. MTA Kézirattára. Mt. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számolatlan levelek)

A svéd háborúban XII. Károly további hadi szándéka nem világos. „*Sveciai király ugy láttuk szerencse, ha meg nem másollya szándékát*”. A „*Czár Fieburg*¹⁴² *nevű Livoniának metropolisát most maga megszállotta*”, s „*oda kellett küldeni egy részét hadainak*.”¹⁴³ *Elválík mi lesz tovább.*”¹⁴⁴

Június 3. – „*Vitepszék*”

A svéd háborúban az „*ellenségnek ellenünk tovább való indulattyát nem láttuk*”. Ezért „*két hét alatt oly készüllettel vagyunk hogy mi visszamegyünk Litvaniában Lengyelországba is*”.

A cári kormányzat – „*Nem győzvén Francziátul való választ, és Talaba uramat várnyi*” – kezdeményezőleg lépett fel: „*e napokban a Czár irt levelet ide a ministeriumnak, hogy absolute valami bekességről való projectumot kérjenek tőlem, kin vélhetném, hogy Fölséged a magyar nemzet az Császárral való alkuban meg onapodhatnék [állapodhatnék]*”. Hamar kellett pedig elébük adni, „*szorongattatván [...] tűlek*”. A papírra vetett, kért projektumot¹⁴⁵ „*nekik s Fölségednek is in geminis paribus megküldettem, ha jól van transeat, ha nem kész vagyok szenvednem miatta*”. A projektumot „*a Czárnak azonnal megküldették*”. S „*oly parancsolattyok jüvén reá tegnap, hogy azon Alukroinovics nevű derek [derék] emberét*¹⁴⁶ *a ki fél estendotül [esztendő] fogva Lengyel Republica mellett követte, egyszersmind Plenipotentiáriusa volt*”, legott „*külgyek el*” Magyarországra – hogy „*Fölségednél követte legyen a Czárnak in negotio Pacificationis*”. Ukraincev „*külnb ember [...] szegény Cobe [Korbe] Dávidnál*”, noha „*Lengyel és orosz nyelven kívül mást nem tud*”; „*sincerus ember Ceremoniához nem tud, hanem quod in corde hoc in ore, apertus homo*”. Csak „*confidenter köll bányi [bánni] vele*”. Mihelyt „*penig Talaba uram elgyűn (kit absolute várják s magam is) magok residensit vélem együtt béküldik*”.

A francia udvar választát és hajlandóságát a szövetségre, a cári kormányzatban „*Valóban ohajtják*”. Nem ugyan „*in negatio pacificationis [...] mint Fölséged által Confoederatiójában bizonyosak lehetnének*”. Kívánja azért, „*légyen Fölséged oly szerencsés, hogy ezt a nemzetet németétől [némettől] elvonhassa Francziához hozzánk [hozzánk] kapcsolhassa*”.¹⁴⁷

Június 11.¹⁴⁸ – „*Vitepszék*”

A svéd háborúban „*Az itt való Infanteria 1 mélföldel alább visszafelé Litvaniában holnapután indul, magam is az nap – Postán Szmolenszkóra visszamegyek*”. A „*Táborhoz megyek a*

¹⁴² Viborg. Város a Finn-öböl (Balti-tenger) északkeleti partján, Vityebszktől északra. (Oroszország)

¹⁴³ „*Fieburg*” ez idő tájt svéd uralom alatt állt. 150 km-re nyugatabbra, Porvoonál (Dél-Finnország) orosz deszant-akció kezdődött. A partvidék pusztításával járó katonai művelet „*Fieburg*” megszállását készítette elő. I. Péter személyesen nem vett részt az akcióban, főhadiszállása Kronslotban volt. Журнал, 165–167. Kronslot = ma: Kronstadt, Pétervár „elővárosa” nyugatról. (Oroszország)

¹⁴⁴ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Vityebszk, 1708. május 17-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számozatlan levelek)

¹⁴⁵ „*Vitepszka 21. May 1708. Communicatum cum Excellementissimo ministerio czareo. Puncta Pacis Regni Hungariae Statuum et Ordinum.*” „*Circa Premissa Brevis Informatio.*” MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számozatlan levelek). A június 3-i levél után iktatva.

¹⁴⁶ Jemeljan Ignatyevics Ukraincev (1641–1708). Diplomata, Duma-rangú írnok (titkár), korábban a Külügyi Hivatal vezetője (1689–1697). A levél írásának idején cári követ a Rzeczpospolítában (1707–1708).

¹⁴⁷ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Vityebszk, 1708. június 3-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számozatlan levelek)

¹⁴⁸ Kézirattári beiktatás szerint. A levélen az év hiányosan van feltüntetve („170...”).

hová naponkint várják az Fölséges czárt”. A Baltikumban „*flottánk diversiót tévén Svecia határ felé mintegy hat munitióig való kis apro gyályát [gályát] viszen el*”.

A franciák tengeri vereségét hírlelik – „*az német, az Anglia kezdik hirdetni*” –, mondván, „*Franczianak az egész maritima apparatusa úgy elveszett, hogy soha világ vigezetiig talám nem all [talán nem áll talpra]*”.¹⁴⁹

Ismeretlen keltezés, helyszín.¹⁵⁰

A cári kormányzat közvetítői hajlandósága nyilvánvaló. „*Urbis uram*”¹⁵¹ *uram eő Excellentiája*”, igyekszik, hogy „*Fölségedhez be térjen*”. Célja, hogy „*nem csak a Mediatio dolgában de más mostani új Országunkban lett mutatiok végett szólhasson Fölségeddel*”. Urbich utasítva, hogy a cári felajánlással kapcsolatban „*onnan jó informatióját vevén Fölségednek siessen Bécsben az holott potentissime sürgesse az Mediatiónak acceptatióját*”. Ha „*ki is [...] resolváltatik Bécsben azonnal éjjel nappal siettesse tudósíttassát Fölséges Czárhoz*”. Aki kompetens diplomatáját, „*expressus Plenipotentariusát maga nemzetibül valót mentül hamarább Fölghez és onnan a melly hely*” kijelölésre kerül, oda „*expediálhassa*”. Urbich „*eő Exja Fölséges Czarnak nem-csak Becsi udvarnál, hanem az egész Imperiumban Plenipotentiaro et Intimo Consiliario [...] Czareo declaráltatott*”; szükséges azért „*Titulussát meg adni*”.

A cár „*ministerei*” előtt máskülönben zavarban van, mert „*itt magyar országi a mi részünkről levő victoriákrul alatomban szaporán jönnek hírek*”. De „*mivel Fölségednek semmi curirja nem jött [...] semmi–semmi affirmatióját nem mondhattam itt levő udvarnál*”.¹⁵²

Június 17. – „*Lublin*”

„*Én hol itt, hol a moszkva czárral leszek, az ki innen Narsava*”¹⁵³ *felé hét mélföld*”.

I. Péternek a „*celsissimus*” titulust „*meg köll adnyi, maga azt mondá, hogy az királyok is megadják az illustrissimust néki*”. Egébiránt, „*Honoris gratia voltam nála, propensus lenni láttam, noha én semmit sem hoztam elő neki*”.¹⁵⁴

Június 25. – „*Lublin*”

Oroszországban „*Igen igen nagy jókkal van a moszkva Czár Fölségedhez, úgy a többi is*”. A tábornoki karban is, „*Darmstat herczeg noha német,*”¹⁵⁵ *de experiáltam, titkon jóakarója fölségednek*”. Egyszóval, „*juxta votum folynak dolgaink*”, s „*alkalmasint megvetettem víkony tehetségem szerint az ágyát kívánt dolgoknak*”.

¹⁴⁹ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Vityebszk, 1708. [?] június 11-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számozatlan levelek)

¹⁵⁰ A június 11-i és 17-i levelek közé iktatva.

¹⁵¹ Johann Christoph von Urbich (1653–1715). Diplomata, a dán király diplomáciai szolgálatából lépett át a cáréba (1703). A levél írásának idején I. Péter követe Bécsben (1707–1712).

¹⁵² Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számozatlan levelek)

¹⁵³ Narva. Kikötőváros a Narva folyó mellett, a Finn-öböl (Balti-tenger) déli partján, Lublintól északkeletre. (Észtország)

¹⁵⁴ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lublin, 1708. június 17-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számozatlan levelek)

¹⁵⁵ Friedrich von Hessen-Darmstadt (1677–1708). A levél írásának idején cári altábornagy (генерал-лейтенант).

A bécsi udvar embere, „noha jütten jün [...] s igyekszik gátolni a dolgokat”, csak „nem használ semmit is, megégette már ezeknek is kása a szájokat”. Így hát „innen sürgetik a conföderatiót”¹⁵⁶ *ex utraque parte*”.¹⁵⁷

Július 4. – „Smolensko”

A rezidens, „Talaba uram is 30a Juny elérkezett”. Felkészítendő „Talaba uramot [...] in omnibus” a cári környezetben való „forgolódásra”, „informálok, oktatok, continue discurrálván vele de necessarys”. Így hát „örömet siettetvén visszameneteletem, irtam, írok is, sürgetem is szorgalmatossan elbocsátatásomat”, sőt „nem hagyok békét nekik, hogy annyival hamarabb egyszer felszabadulhassak”.

I. Pétertől „az ratificatiót” megkapta. Az „nálam van, de hogy elküldhettem volna veszedelem nélkül, nem láttam módgyát, hanem magammal viszen [viszem]”.

A bécsi cári követ (Huysen) kapcsolatban, a fejedelemtől vett utasítás alapján emberét („Miklós postát”) „23a ejusdem ministeriumhoz küldtettem, azokat az kiket illet Felséged nekem szóló levelébül intimalván nekik főképpen Huisen dolgát”. Az „olá posta [„Miklós”] csak ma érkezvén ministeriumtul vissza, micsoda választ adnak levelemre, copialiter includáltam”. S hogy „mi választom [válaszom] lett az iránt, ugyan azon copiából ki teczik”.

A cári rezidens magyarországi útját előkészíti: „ugy veszem Felséged parancsolattyát, hogy residenst magammal vigyem be, ki felől a ministerium azt mondgya, hogy Szinyavszki mellett van”. Így „nem mervén orderét Felségednek megszegnem kéntelen leszek valahol lesz Leopoldisbul Szinyavszki uramot felkeresvén, azután forgolódnom”. Minthogy „penig ez hosszú út [...] lassan járhatok”. Addig „az olá postát [...] Felségedhez el nem bocsátom”, hanem „mikor már [...] utban leszek, előre postára ültetem s álta [általa] mindenekrül brevibus indulásomról alázatosan informálok”. Arról is természetesen, „miként continuálhatom utamat, a migh residenst Szinyavszki uramhoz járok”. Abban az esetben, „ha Felséged valamit parancsol elűmben Leopoldisban bizvást irhat, ott keresem kegyelmes orderit”.

A svéd háborúban a „ministerium is sveciai had indulattyát” észlelte.¹⁵⁸ A „czárt most is naponkint várjuk hozzánk”.¹⁵⁹ „Ez elmúlt csőtörteken két hete megh indulván ide”, s „azért hogy az ministerium is sveciai had indulattyát vevén észre, onnan visszafelé utánna [...] hadával [...] nyomokodott.”¹⁶⁰

¹⁵⁶ Vélhetően az oroszok francia szövetségi elképzeléseire utal.

¹⁵⁷ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lublin, 1708. június 25-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczkyanae. 1708. (Számotatlan levelek). Ugyanebben a levelében Nedeczky további felvilágosításokat is kér Rákóczitól: „Felségeddel nem sokat szólhattam elválásomkor; holott ilyen nagy dolog azt kívánta volna”; „mert az instructio csak van a mint van”, de „ha occurálnak difficultasok, mi tévő legyek?” S ha „Elfogy az költség, hol vegyem?” Leveleit is mi módon juttassa a továbbiakban Magyarországra? „Portárul nem deliberalánk, ha Krakóra s onnan Magyarországra per ordinariam dirigálván [...] írásimat? vagy Szinyavszki uramra bizván, Jaraszlóra s Scolára [Szkoljébe]?” Mert „mind a kettő nem bizonyos”. Uo. „Jaraszló” = Jarosław. Város a San folyó partján, Lublintól délre. 1706-tól a lengyelországi Rákóczi-birtokok uradalmi központja, 1711-ben a kuruc emigráció lengyelországi gyülekezőhelye.

¹⁵⁸ Ott tartóztatják, „meg ütközettyek ki ha succedál, talám a nagy pusztaságon vissza Litvániára és Lengyelországra mehetek Felségedhez”. De ha „contrarium talál történni, megvallom busulok, hogy [...] Kiovia felé előmet ne vegye sveciai had”, s „hogy mennek vissza”?

¹⁵⁹ Június 25-én (július 6-án) indult el Pétervárról. Журнал, 167–168.

¹⁶⁰ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lublin, 1708. július 4-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczkyanae. 1708. (Számotatlan levelek)

Július 5. – „*Ibidem*” (Szmolenszk)

A svéd invázió kezdetét vette, „*irhatom Felségednek, hogy a sveciai tábor csalt [cselt] vetvén, nem Riga felé, hanem vissza Kozákország felé¹⁶¹ indult*”. A „*Brezina¹⁶² vize mellett*” haladván „*megyen alá Kiovia felé, a holott a Brezina vize beszakad az Neper vizében*”.¹⁶³

Július 20. – „*Szmolenszko*”

A korrespondeálás egyelőre hiba nélkül folytatódhat. „*Tegnapelőtt [...] későn estve vettem Felséged egri táborból kegyelmes levelét. Meg vallom, mind az Olá Miklós posta által küldött levele, mind ez szaporán járt*”.

I. Péterrel találkozván, rövid eszmecsere folytatott vele. Előző nap 4 és 5 óra között délután „*maga is a felséges Czár postán ide érkezett*”. Elébe „*menvén egy puskalövésnyire paripán, s szállására kísérvén*”, kíséretében tartózkodott. A szálláson I. Péter „*velem kezét fogott, s kérdezett: mi hireim vannak? Úgy mondom ő Felségének, mások előtt nem referálhatom*”. S „*erre nézve behívott magános szobájában, meg hagyván: senki ne bocsáttassék oda. Csak egyedül ketten in secreto summo [...] lévén, a mit engedett Isten tudnom, bizony eleiben adtam*”. Így „*az utóbbi Felséged levelében foglalt állapotokat is (kiket még a ministeriumnak be nem adhattam írva) oraliter eleiben adtam a czárnak. Majd egy egész fertály óráig beszélgettünk*”. Látván azonban, hogy „*siet az armadájahoz, tovább nem tartóztattam, hanem kértem, hamar adasson kegyelmes választ, minden punctumimra*”.

A ráckérdésben javasolta a cárnak, hogy „*Ráczokhoz küldendő emberét, úgy az maga residensét velem küldje*” – „*s mentül hamarabb, annyival jobb ő Felségének úgy mondtam*”. I. Péter a javaslatra „*igen kegyesen resolválta magát*”, s „*kért, várakozzam kevésse*”.

A svéd háborúban az „*elmúlt Szombaton Svecussal particularis bataliájok volt*”. Ekkor, „*el-szánván magát a Svecus későn estve, reggeltől fogva disputálván egy hidacsán való transitust, végtére csakugyan által jött. Ezek – közel lévén ott sanczczok, – azután alaja [alája] vették magokat*”. A „*derék tábor hozzájuk megyen ezekhez congiugálni magát*”. Avégett „*sietvén oda ő Felsege hogy [...] vissza vehesse a hidat*”.¹⁶⁴ Így hát „*tovább nem molestáltam*”, továbbiakban pedig „*Miként furdul a koczka? elválík*”.

A francia követnek, Besenvalnak¹⁶⁵ („*kit maga is jól ismer*”, ti. a cár) új „*commissiója*” volna. I. Péter „*Kérdezett bavarus iránt való szándékát is Felségednek*”.¹⁶⁶

¹⁶¹ Délre, a Hetmanátus irányába.

¹⁶² A Berezina folyó (a Dnyeper jobb oldali mellékfolyója).

¹⁶³ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lublin, 1708. július 5-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedecz-kianae. 1708. (Számozatlan levelek). „*Mappából megláthattya Felséged, azért már hat hét alatt meg nem engedik bucsuznom, vagy nem lehetek sem azokkal a kikkel illik*”. Lévé, hogy „*éppen amerre vissza köllének mennem, elő-met veszi a sveciai tábor*”. S „*így mere mehetek Felséged mappából általláthattya*”. Felhívja Rákóczi figyelmét, ha „*ír Felséged ide míg én Felségedhez nem megyek, kérem csak nekem intitulálhassa*” – „*intra brevissimum Tempus*” könnyen előre nem látható dolog történhet. Uo.

¹⁶⁴ A „*particularis bataliájok*” – Golovcsinnál, július 3-án (14-én) –, az oroszok vereségével végződött. Golovcsin/Galoucsin = falu Szmolenszktól délnyugatra. (Fehéroroszország)

¹⁶⁵ Jean-Victor de Besenval (1671–1736). A levél írásának idején XIV. Lajos rendkívüli követe XII. Károlynál és I. Szaniszlónál (envoyé extraordinaire, 1707–1709).

¹⁶⁶ II. Miksa Emánuel bajor választófejedelemnek (1679–1726), Rákóczi követe (Vetési Kőkényesdi László) január 3-án ismételt felajánlotta a magyar koronát.

A fejedelmi rezidenst, „*Talaba uramot be nem praesentálhattam, hanem csak kezét ő Felségének csókoltattam meg*”. Thalaba ugyanis „*nem tudott szóllani, (kirül magánossan véllem beszélvén, lett is kérdése) tolmácsa nem volt itten, siettetí, noha engem már meddig tartóztat, Isten tudja*”.

A cár bécsi megbízottai „császárosak”: „*Hujszen [...] ebbé lett, Urbik pedig kutya, kinek most, és míg leszek itten, valóban kötöm koszoróját*”.¹⁶⁷

1709

Április 13. – Zavadka?¹⁶⁸

Visszatérőben a tábori kancelláriára, „*Brenner urammal*”¹⁶⁹ rettentő gonosz utak, és nagy vizek miatt csak éppen az elmúlt kedden ide érkezhettem”. A „méltóságos asszony beszélvén a postával, csudálkozva értette ide való jüvetelünket, holott Lengyelországbul ide mi felénk retirálják lengyelek magokat, s mi pedig oda sietünk”. Terveik szerint, „*holnapután [...] csak paripákon és bagázsiankot itt hagyván, magunk ketten Brenner urammal méltóságos asszonyhoz megyünk; elvállik, mit végezhetünk ottan?*”

A svéd háborúban „*utóbbi kis victoriáját a svecus ellen a czárnak*”¹⁷⁰ a „Czár mellett levő Szynavszky uram residence [...] confirmálja”.¹⁷¹

Május 12. – „Leopoli”

Oroszországban van néhány napja, „*Skólyából*” érkezvén. Már „*itt pausalok, mind addig, még titkon módgiát nem eitem, tovább való szerencsés és securus utazásomnak*”. Amint „*eddig incognite itt iártam, ugi ezután is*”, mintha „*kegyelmes Aszoniom szolgálattára ide gyüttem volna*”. Sajnos I. Szaniszló „*Iesuita [...] confessariususa itten lévén, reám esmért, a midőn taval Czártul visza gyüttem látott*”. Csak „*suspicioba ne vegyen, talán ismeg oda szándékozom*” – éppen „*induló félben lévén azon confessarius maga Principálissához*”. Merre tovább? I. Szaniszlóhoz „*is kész lennék fordulnom*”, miután a gyóntatója felismerte. De „*ha szükséges lesz*”, Jaraszlóba „*is megyek vagy Lublinba*”. „Leopoliban” „*az mint látom legkisebb botránkozásra való állapotot nem tapasztalhatny*”.

¹⁶⁷ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lublin, 1708. július 20-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczianae. 1708. (Számozatlan levelek). A levél után iktatva: „*Resolutio ad propositionem plenipotentiarum Serenissimi Transylvaniae Principis, Domini Nedeczky*”. Kelt: „*Horki, Dat: 31. July*”; „*Resolutio ad puncta plenipotentiarum Serenissimi Principis Transylvaniae, Plenipotentiarum Domini Alexandri Nedeczky*.” Kelt: „*Smolenski*”. Ua. Az ez idő tájt fejedelmi megbízatással kiküldött Szenczy Ferenc írja: „*érkeztem Szmolenszka névű városban, a hol Nedeczky uramhoz tartozandó bagázsát, magát pedig ő kegyelmét még azontúl harmincz mérfölddel Vitepszka névű városban a fölséges ministeriummal együtt találtam szerencsésen*”. Szenczy Ferenc II. Rákóczi Ferencnek. Szmolenszk, 1708. augusztus 2-án. Ua.

¹⁶⁸ Kárpátaljai település. (Magyar neve 1889 óta Rákóczi-szállás, Ukrajna)

¹⁶⁹ Brenner Antal Domokos (1670-es évek–1721). A levél írása idején szepesi prépost (1706–1709), Rákóczi megbízásból a Rzeczospolitában és Oroszországban járt (1709–1710).

¹⁷⁰ Rasevkánál, február 15-én (26-án). Rasevka/Rasivka = falu Zavadkától északkeletre, Poltavától északnyugatra. (Ukrajna)

¹⁷¹ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Zavadka?, 1709. április 13-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/III. Literae Nedeczianae. 1709. (Számozatlan levelek). A levél után terjedelmes irat iktatva, jelentős részében sifírozva. A nem rejtjelezett szövegrészek több korábbi (nemcsak Nedeczky-) levél szövegrészeinek ismétlései. Feljegyzés a másolaton: „Az egész levél chifferekkel, igen hibásan van írva.”

A svéd háborúban „csufos hírek vannak”. A „Czár épen fekete tenger [a Fekete-tenger] mellett van hadainak nagjok részével”,¹⁷² XII. Károly pedig „azon alól Zapore nevő azon víz tele szygetteiben”.¹⁷³ Szelet-esőt beszélnek („ugi mondgiaák”): „sveciai király vár töröktől XXX ezer emberbül áló” hadat; mely értesülésből, ha igaz, „nagi consequentiat hozhatny ky”. Az említett „jesuita beszélette”, hogy a svéd király állítólag „ot hagyván egi részét a hadainak, maga Magyar Országnak fel szabadítására szándékozik vissza jünny”. S hogy „passive” vagy „active értik azon fell szabadítást, nem tudhatom”.

A Rzeczpospolitában „Szinyavszkiné Aszonyom, még hogy Szkolyán voltam, bizoniossan írhatom Felségednek, expressus emberit küldette Saxoniában [Szászországba]”. De, hogy „kihez, s miért ky nem tanulhattam”, ezért „talám caute kell hinnünk a világnak”. A korona hetman pedig „mongiaák már conjugálta volna magát” I. Szaniszlóval. Ezenkívül, „fut az a hír is, hogy Generalis Fluk¹⁷⁴ Augustus király dolgaiban expeditus volna, semmi sincs benne, mert [...] épen ell bucsuzot a Czár szolgálatiátul¹⁷⁵ [...] hazáiban megien”.¹⁷⁶

Május 14. – „Ilvo”

A svéd háborúban „Ez étszaka itt való [svéd] praesidium mind ky takarodott innen”. Ma „Föröstököm táiban penigh maga is ennyhány lovassal Tarlo uram Commendans utána ment, most referalliaák hogy reá akattak sőt [...] füstit is látták az lövődezéseknak”. Beszélik, „hogi igen megh csapták ezeket s magát is Tarlo uramat ell fogták volna, de nem hihetem”. Sieniawski „felül hirdetik, eőt nap alatt itt leszen, ell válik miként maradhatunk megh”. Jaraszló felé nem biztonságos a járás, így arra Brenner „már nem tudom [...] miként mehet ahoz kihez kellett volna mennye”.

S „Az minemü irasaim voltak, kikrül tud Felséged, ell hoztam magammal.”¹⁷⁷

Május 24. – a Rzeczpospolita délkeleti határánál¹⁷⁸

Ide jöve, „hozzam [hozzám] jütt Felséged Francia secretariussa az ky eddigh itt való udvarnál volt [...] már Zamojszra¹⁷⁹ jütt, az ki ide 10 mellfüld”. Holnap, „vagi regvel, vagy délután [...] megh látogatom”, menván „Bonakhoz”.¹⁸⁰ Utána „penigh igyenessen Felséges Királyhoz¹⁸¹ megiek (az ki ugian egi helyben van Bonakkal) eő Fgnek térdet haitok”. Onnan Sieniawskához szándékozik, „talam [talán] persvadeálhatom, hogy eő Felsége inkább itt

¹⁷² Troickojében. Május közepén indult el csapataival Poltava alá. Журнал 204–209.

¹⁷³ XII. Károly főerői április végén–május elején megszállták a poltavai erődöt és környékét.

¹⁷⁴ Gebhard Pflugk, v. Pflug (oroszosan Fluk, v. Fljuk) (?–1714?). A levél írásának idején cári altábornagy (генерал-поручик).

¹⁷⁵ I. Péter megbízásából tárgyalta II. Ágosttal. (Oroszországi szolgálatát folytatta.)

¹⁷⁶ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lvov, 1709. május 12-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/III. Literae Nedeczianae. 1709. (Számozatlan levelek)

¹⁷⁷ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lvov, 1709. május 14-én. Ua.

¹⁷⁸ „Felséged jószágában egy mélfüld Jaraszlóhoz, félmélfüld Visoczkihoz [Wysocko]”. Wysocko = falu Jarosław mellett.

¹⁷⁹ Zamość. Város Jarosławtól északkeletre.

¹⁸⁰ Jean-Louis d’Usson de Bonnac (1672–1738). A levél írásának idején XIV. Lajos diplomáciai szolgálatában ügyvivő I. Szaniszlónál (1707–1709).

¹⁸¹ I. Szaniszlóhoz.

(noha muszka jószágon) vegie lakását, mint Ilvon, vagi Jávoron¹⁸² most is csakugyan maga Jószágában lévén”. Mindazonáltal, „az mint fogh tecczeny Kglmes Asszonyomnak ugi legien”. I. Szaniszlóról, Ugi informáltatom, hagi van eő Felsége mellett leghalább eött Caval-lér cselédestül”, azonkívül pedig „50 cselédtül töb [...] maid 70 ló”, s „most is mindenütt külseneznek”.¹⁸³

Május 27. – „Jaraszló”

A Rzeczpospolitából, „Felséged francia secretariussa által küldött levelemben nem mer-tem teljességgel mindeneket meg írnom Felgnek”. Brennerrel „Svecia hadak közt Leopoldban érkezhén” csakhamar „suspióba vetek kettűnket”. „Magamat” azért, „hogi most is talám ide Szinyavszki mellé rendeltettem”, Brenner pedig „oly hírt bocsátott, hogy ide a Stanislaushoz jün”. Mindenestre, „megh tudta ugy is mind Bonak uram, mind Stanislaus ide való érkezése-met”. De „nem vártam hivatalt [meghívást], hanem nagy bátran tegnap elüt hozzájok mentem”. A jaraszlói praefectus (Michał Misuna) pedig „rettenetes svecista moszkvák ellen szabadon szól”, azoknál pedig „tudva van [...] nyelveskedése”. Ajánlja, „jó lesz ki hagyni ezen haszon-talan szolgálatbúl”.

Ami a cárt illeti, „már hátramaradtott pinzecskivel lehetetlen épen fekete tenger mellé utaznom”.¹⁸⁴

Május 31. – „Leopoli”

A svéd háborúban a cárt feltalálni most igen nehéz. „Én még eddigh semmi uttal nem prog-redialhattam dolgomban, sűt valóban nehezen is vagiok itten s nagy külséggel”. Így „most arra köll törnöm s holnap Jaraszlo felé indulnom Brenner urammal”. Ott „várni fogok időtül s alkal-matosságtül”. Most „még nem penetrálhatny absolute, mert épen Ostrovn van a czár hadai-val edgyütt adjungalván magát bizonyos okokra előb nem jöhetnek”.¹⁸⁵ A svédek győzhetetlen hírét „ne hidgie Felséged, nincsenek ugy az mint hirdetik, csak commentiomok azok”.¹⁸⁶

Június 1. – „Jaraszló”

A svéd háborúban „Az itt való [svéd] had már által takarodot itt az Szan¹⁸⁷ vizén, Vízla [Visztula] felé, eleiben akarván menny Pomeraniából jöveő ennyhány Ezer hadnak”. Ezután „Ukraina felé való uttyát, mondogiák continualny akaria”.

A francia udvar, „Nagy uraktul itt hallottam [...] megbékéllik az idén kéntelenségbül is”. S mivel „eő nem kapcsolhattia eösze Felséged dolgát, hanem jó akaróia lévén Felségednek, Anglus, Hollandus ahoz méltóztatnék küldenny secundálnák az iránt a Francia intentióját, hogi már eleiben adot békesség Punctumit máskép nem acceptallia”. A „Magiarok dolga is

¹⁸² Jaworów/Javoriv. Város Lvovtól északnyugatra. (Ukrajna)

¹⁸³ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. 1709. május 24-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/III. Literae Nedeczki-anae. 1709. (Számozatlan levelek)

¹⁸⁴ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Jaraszló, 1709. május 27-én. Ua.

¹⁸⁵ I. Péter 1709. április végétől a poltavai csatáig. Azovban, Troickojében, Izjumban és Harkovban tartózkodott, onnan indult Poltavába. Журнал 204–209. A levélben említett „Ostrov” talányos; köznévként (остров) „sziget”-et jelent.

¹⁸⁶ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lvov, 1709. május 31-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/III. Literae Nedeczki-anae. 1709. (Számozatlan levelek)

¹⁸⁷ San, a Visztula jobb oldali mellékfolyója.

adecuáltassék”; „a Császárnak” svadeáló „Anglis és Hollandis [...] köllének ex necesse is acceptálni”, úgysis „abban az Ausztria [...] ezektől vár”.

A Rzeczpospolitában I. Szaniszló helyzete már siralmas, „az minemű 10 Dragonyosbúl álló guardiája volt az egyszersmind elsőkött”, ő maga „már fél idejönni” [Lublinból Jaroszlóra]. Ezen „extremitast penetrálván resolváltam magam (ugy is még valami 1 hetig nem progrediálhatván előmben vett dolgomban) hogy a my kevés külségem maratt avval [...] valahogy elhozom eő Felségét, hofi nem mint ott nyomorkodgiék”. Így „holnapután oda indulok pro securitate mentiül többet magammal”. Hírlik, „még van eő Felsége mellet talán három éhel holt Német”. A fejedelem „is méltóztassék írnia eő Felségének, hofi azon németeket kik még Mellette vannak bocsátana [bocsátaná] ell mert csak spionkodnak absolute nem köll főképen most hinnyi azoknak”.¹⁸⁸

Június 21. – „Leopolis”

A svéd háborúban „Az czár még mindeddig messze járt a Táborátul, csak 25 May érkezet oda” (Poltava alá).¹⁸⁹ A „Czár hada csak ugyan Stanislaus után nyomakodik, azonban naponként ez it, s e táján szaporodik, s-ujjban sőt ezer embert várnak ezek a Czárul magokhoz”.

A Rzeczpospolitában – ami „illeti az Augustus királyt” –, „a Lengyelek [...] sokan Augustusra vólnának”, ha „libera electiora” találnának „fakadni”. II. Ágost „arrul capitulál együtt a Dániai királlyal,¹⁹⁰ hofi hadat adgyanak pénzért a Czárnak Lengyelországban”. I. Péternek „az Punctumokkal két rendbeli embere is it van az Táboron, a ki data occasione Augustushoz és Dániában mennyen”. Tudni véli, hogy „arra nézve Dániai had ki ment Magyarországbul”.

Az angol–holland mediáció megítélésében „Szinyavszkiné Aszonyomtul már hamiskodni láttatunk”. I. Péter sem szíveli a dolgot: „veszi észre a czár hogy Anglus és Hollandus azért kíván békességet csinálni, hogy az Svecust megh segítse, de semmit nem hajt a Czár reá”.

A császár és a francia király közötti béke mégsem áll küszöbön: „Olvastam olyan német Levelet Bécsbül, kiben azt írják, a minemű hirtelen hire futamodott volt az Francziával való bekességnek, olly hirtelenséggel meg szünt”, mert „az spanyolok ugy meg verték vólna Portugalliában mind az Anglust mind az Portugallust, hogy jobban nem lehet.”

I. Péter egyik belső embere, bizonyos „Daskov¹⁹¹ ugy látom nem tudgya miben ál [áll] az czárral valo colligato”; „hihető nem tudgya Dolgaimat czelyomat, én sem nyilatkozhattam meg, hanem azt mondván, másért nem fáradok, csak csupán prominentiája legyen az Czárnak Az elkezdet mediatióban Anglus és Hollandus felet [felett]”. Igyekszik, hogy „jobban a migh it lesznek, ki vegyem elméjét”, Brenner pedig „lassan fogja feszegetni a Centrumot, és secundáltatni vele a kívánt dolgokat.”¹⁹²

¹⁸⁸ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Jarosław, 1709. június 1-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/III. Literae Nedeczianae. 1709. (Számozatlan levelek)

¹⁸⁹ Június 4-én (15-én) érkezett meg. A Nedeczky által említett időpontban Troickojében tartózkodott, május 27-én (június 7-én) kelt útra. Журнал 209

¹⁹⁰ IV. Frigyes (1699–1730).

¹⁹¹ Pjotr Ivanovics Daskov (1666?–1726?). A levél írásának idején cári adjutáns (адъютант).

¹⁹² Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Jarosław, 1709. június 21-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/III. Literae Nedeczianae. 1709. (Számozatlan levelek)

Július 3. – „Ilvo”

A cári kormányzat értesült ott-létéről (visszautazásáról a tábori kancelláriára), „mert máris Daskov [...] megh irta az Moszkvai Udvarnak hogy itt vagyok, s oda megiek proxime”, másrészt „magam is irtam”, mindenekelőtt „Dolgorukinak¹⁹³ es Saffirovnak,¹⁹⁴ hogy oda expediáltattam”. Daskov „írt Talaba [...] felül is, hogy az Táborra hívassák, lévén conferentiam vele”. Ez fontos, mert „az mint mondgia, egyszernél többszer az is csak ez ellmúlt télen volt – nem vala szemben a Czárral, mind Smolinskon lakot, az ky Táborhoz töb 100 mélföldnél”.¹⁹⁵

Július 4.¹⁹⁶

I. Szaniszlóval kapcsolatban, „ez étszaka épenségesen tizenkét óraker érkezet a Feleségem¹⁹⁷ Kglmes Asszonyomtól, hozzám küldötte maga eő Fölsége”. Azt „referallia feleségem hogy azért kényszerítetett volna eő Fölsége eddigh ott maradny nem volt kivel itt kísertesse magat, külsége, kivel ell gyühetet volna”. Kéri „eő Fölsége hogy Fölségednek szükségét írnam megh miben van”. Mihelyest „Fölséged küld anny külséget hogy [...] késérüt” [kísérőt] fogadjon, „kivel elgyühessen azonnal megh indul, s [...] csakugyan ide fogh jünny ő Felsége”. Mert-hogy „Jaraszló táian nem látom egy helt is a hol csak 20, 30 Tolvaj elütt is bátran maradhatna”. De „akár itt, akár Koziczin¹⁹⁸ Konszki uram¹⁹⁹ Jóságában bizvást ell lakhatik, parancsolta is feleségemnek, hogi revideallia mind az itt való, mind az koziczei Residentiát”. I. Szaniszló a korona főhetmantól bár „aiandekon [...] egy Tisztet valami 12 Dragoniost vagi Raitert” kapna, cserébe „vizsont eő Fölsége megh nyeri azt Fölségednél hogy annyt maga hadából ad Fölséged ő Nagyságának”. Nemigen látja „jónak lenny a dolgot”. Nem tudja, „mivel segicsem eő fölségét, magamnak sem lévén épen semmi pinzem”.

A spanyol örökösödési háborúban „Sabundus Regnnus Dux²⁰⁰ bizonyosan ell állot volna az Római Császártul s francziához kapcsolta magát”. Ami „ha igaz vólna jót remélhetnénk magyarok is abbul”.²⁰¹

Július 17. – „Ilvo”

A svéd háborúban hallatlan dolog történt; „tegnap elütt Zamoscsán meghhálván”, oda „rettentü sietve érkezet Czárnak Moskva Curirja”. Magától „a Czártul, Mencsikovtul s töb Ministerektil Generalisoktul hozott leveleket”. A kurírral „magával is szemben voltam, szava hihetü Tiszt”; „nem csak levelekben szóval is tuttára adattja a Czár mindeneknek”, hogy „Istennek

¹⁹³ G. F. Dolgorukij a levél kelte után néhány hónappal ismét lengyelországi követté kinevezve (1709–1712).

¹⁹⁴ Pjotr Pavlovics Saffirov (1669–1739). Államférfi, a Külügyi Hivatal vezető diplomatája. I. Péter bizalmi embere. A levél kelte után néhány héttel alkancellárrá kinevezve (вице-канцлер).

¹⁹⁵ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lvov, 1709. július 3-án. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/III. Literae Nedecz-kianae. 1709. (Számozatlan levelek)

¹⁹⁶ A datálás helyszíneként: „Raptin” (= ?) Előző napi levele, s a két-három héttel későbbiek is, Lvovban keltek.

¹⁹⁷ Huszár Ilona (köznemesi születésű).

¹⁹⁸ Kozice/Kozsicsi. Falu Lvovtól északnyugatra. (Ukrajna)

¹⁹⁹ Marcin Kazimierz Kątski (1636–1710). Ágost-párti hadvezér, diplomata, a levél írásának idején krakkói kastellán is (kasztelan krakowski).

²⁰⁰ Savoyai Eugen.

²⁰¹ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. [Lublin?] 1709. július 4-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/III. Literae Nedecz-kianae. 1709. (Számozatlan levelek)

mód nélkül és kiváltképen való kegyelméből halhatatlan victoriája által véget vetet az Ukranian az svecus hadának”. A XII. Károly vezette sereg, Poltava alatt „teljességgül oda van királyostul is,²⁰² ki fogva eset, ki penigh helyben ott elesset”. S „tob [több] 40. Generalisnál és Obesterek-nél fogva van”, s „mint egy 4. 5. ezerigh dissipálva közel lévén az erdők oda sine ullo ordine szalatt, de óránként keresik, fogdozzák az mint az Curirtul értettem”.

A hadműveleteket a cár a baltikumi térségben is várhatóan felújítja, kiterjeszti, s az orosz győzelem bizonyítással a Rzeczpospolitában is politikai következményekkel jár: „nagjób része hadának onnan Riga alá megien [megy] a többi ide Lengyel országban [...] és egész Pomeraniában”. Nem kétli, hogy „Szinyavszkiné Asszonyom” is „bővebben informálni fogia Fgdet 28-án halhatatlan victoriáról”. Akit, „megh vallom [...] mint egy Bécsi udvarhoz hailany giana-kottam”. S aki „minden képen ki akarta venny [...] tüllem miben iáró vagiok”.

Hasznos volna, „ha Fölséged szólhatna eő Fölglvel” (I. Szaniszlóval), mert „bizony mint másképp vannak az dolgok, mint sem informáltatott Fged felüle”. S „ha Magiar országban nem is csak ide Lengiel ország szélébe hozatná el Fölged”. Egyébiránt, „az medialis dolgát kaptam elő eő Fölgnék [...] ha azért Fölged gondolna [gondolná] hagi eő Fölge valamit abban contri-buálhat, inkább Fölged maga írja megh eő Fgnek”.

Az angol–holland mediáció és Oroszország megnövekedett reputációja kapcsán „már el-gondolhattya Fged nem kétséges”; „mivel nincs kivel tractalny, melyre nézve talám az Anglus és Hollandus is bizony inkább abban hadgia a Császárt, és itt fogh magára vigyázny, azonban senki sincs oly veszedelemben mint ez az ország”.

Magyarországról „hogy ki nem ment a Danus” csodálja, „holott itt a Taboron maid Silesia szélin volt mar hire”; ám „ezen rettentő halhatatlan victoriával tartok tüle ne alterálódjanak a dolgok”.²⁰³

Július 22. – „Ilvo”

Bécsből „Tegnap elütt estve késűn érkezett [...] Urbik által küldet Czárhoz” menő kurír, aki „által küldet kegyelmes parancsolattiát Felségednek vettem”.

A svéd háborúban „sokkal közelebb érem az Felséges Czárt talán Kiovában, itt találom már ezen victoria után”.²⁰⁴ I. Péter poltavai győzelmének „szaporán gyüinn confirmatioia”.

A Rzeczpospolitában „csak nem az egész ország meg ijedet ezen Moszkva Czár victoria-iatul, s közönségesen az fő rendek félnek, hogy ad dismem brationem Regnorum Poloniae et Litvaniae fakad a dolog”. Máris „hirdetik, hogy Prussiai király²⁰⁵ Curlandiában fogia küldeny népét és onnan által az Viszlán Pomerelláigh,²⁰⁶ így darab országot kíván magának”; „Saxo²⁰⁷ is hasonlóképen, egy részt Saxoniához praetendál”.

²⁰² XII. Károly (Mazepával) az oszmán fennhatóságú Moldvai Fejedelemségbe, Benderbe menekült. Bender/Tighina = Város a Dnyeszter folyó partján. (Moldova)

²⁰³ Nedeckzy Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lvov, 1709. július 17-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/III. Literae Nedeckzianae. 1709. (Számotatlan levelek)

²⁰⁴ I. Péter július 19/30-án indult Kijevbe, ahová három nap múlva érkezett meg. Augusztus 15/26-ig tartózkodott ott. Журнал 240–241.

²⁰⁵ I. Frigyes (1701–1713).

²⁰⁶ Pomeránia.

²⁰⁷ II. Ágost.

A spanyol örökösödési háborúban „mindennyi Circumstantiókbul” következne, „hogi Anglus, Hollandus sok okokra nézve acceleralny fogia az Római Császárral s Francziával való békességet” – éspedig „Vienn”²⁰⁸ rovására. Lévén, „Moszkvának felletib való progressusát valahogy impediálhassa, sok kárát által látván Czár progressusából”.²⁰⁹

* * *

Nedeczky 1709. július végén papírra vetett levelei zárják a Nedeczky–Thalaba iratanyagnak az ő nevéhez köthető, első, „Poltava előtti” részét. Ha nem is a poltavai csata napja szerinti szoros datálást követve, de tartalmilag mindenképpen. Nedeczky jellegzetes búcsúformulája a fejedelemhez: „Ezek után Istennek ajánlom Felségedet maradok [...] Felségednek Holtigh hív legalázatosabb szolgáláa Nedeczky Sándor mp.”²¹⁰

A Nedeczky- és a Thalaba-jelentések együttesen szolgáltak „első kézből” oroszországi információkkal a fejedelem számára. Ez felvet néhány releváns kérdést a Rákóczi-követek informálódása kapcsán, illetve a tekintetben, hogy Rákóczi hasznosította-e oroszországi követeinek jelentéseit, gyakoroltak-e azok bármilyen hatást külpolitizálására? Ezekre a felvetésekre a „Poltava előtti” Thalaba-jelentések külpolitikai vonatkozásait bemutató tanulmányban kívánok kitérni.

FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

Kézirattári források:

MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/I. Literae Nedeczkianae. 1707. (Számozatlan levelek)

MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/II. Literae Nedeczkianae. 1708. (Számozatlan levelek)

MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/III. Literae Nedeczkianae. 1709. (Számozatlan levelek)

Forráskiadványok:

ПиБ V. (1907): Письма и бумаги императора Петра Великого. Том пятый. (январь–июнь 1707). С.-Петербург. Государственная типография.

ПиБ VI. (1912): Письма и бумаги императора Петра Великого. Том шестой. (июль–декабрь 1707). С.-Петербург. Государственная типография.

ПиБ VII/1. (1918): Письма и бумаги императора Петра Великого. Том седьмой. (январь–июнь 1708). Выпуск первый. Петроград. Первая государственная типография.

ПСЗ IV. (1830): Полное собрание законов Российской империи. Собрание 1-е. 1700–1712. Санкт-Петербург. Печатано в Типографии II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии.

²⁰⁸ Bécs.

²⁰⁹ Nedeczky Sándor II. Rákóczi Ferencnek. Lvov, 1709. július 22-én. MTA Kézirattára. Ms. 4958/2/III. Literae Nedeczkianae. 1709. (Számozatlan levelek)

²¹⁰ Uo.

RÁKÓCZI FERENC (1979): *Vallomások Emlékiratok*. A szerkesztés és a jegyzetek Hopp Lajos; az utószó Hopp Lajos, Szepes Erika és Vas István munkája. A *Vallomások*-at Szepes Erika, az *Emlékiratok*-at Vas István fordította. Budapest. Szépirodalmi Könykiadó. (Magyar Remekírók)

RPI II. (1961): *Ráday Pál iratai. II. (1707–1708)*. Sajtó alá rendezte: Benda Kálmán és Maksay Ferenc. Budapest. Akadémiai Kiadó.

RT I. (1866): *Rákóczi Tár*. I. Történelmi érdekű naplók, emlékiratok, levelezések, pátensek, hadi-szabályok, országgyűlési diariumok, és törvénycikkek gyűjteménye II. Rákóczi Ferenc korához. Szerkeszti Thaly Kálmán. Első kötet. Pest. Kiadja Lauffer Vilmos.

Журнал (1770): Журнал или Поденная записка, блаженные и вечнодостойныя памяти государя императора Петра Великаго с 1698 года, даже до заключения Нейштатскаго мира. Ч. 1. Санктпетербург. При Императорской Академии Наук.

Szakirodalom:

ЧЕРНИКОВ, СЕРГЕЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (2009): Эволюция высшего командования российской армии и флота первой четверти XVIII века. *Cahiers du Monde russe*. 50/4, Octobre-décembre 2009. Paris. p. 699–736.

GEBEI SÁNDOR (2007): Az 1707. évi lengyel és magyar detronizáció politikai háttere. *Hadtörténelmi Közlemények* 120. évf. 4. sz. 1268–1296.

GEBEI SÁNDOR (2009): *A Rákóczi-szabadságharc 1703–1711*. Magyarország története–sorozat, 11. köt. Szerkesztő Romsics Ignác. Budapest, Kossuth Kiadó.

GEBEI SÁNDOR (2013a): II: Rákóczi Ferenc titulusai. II. *Rákóczi Ferenc és a Rzeczpospolita*. Az Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskolája Közleményei 4. Szerkesztő Romsics Ignác. Budapest. Akadémiai Kiadó. 62–73.

GEBEI SÁNDOR (2013b): „...nekem egyedül reménségem az czár...” Számíthatott-e II. Rákóczi Ferenc I. Péter cár segítségére 1709–1711-ben? II. *Rákóczi Ferenc és a Rzeczpospolita*. Az Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskolája Közleményei 4. Szerkesztő Romsics Ignác. Budapest, Akadémiai Kiadó. 223–268.

GEBEI SÁNDOR (2013c): II: Rákóczi Ferenc és a szepességi lengyel sztarosza Teodor Lubomirski kapcsolata. II. *Rákóczi Ferenc és a Rzeczpospolita*. Az Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskolája Közleményei 4. Szerkesztő Romsics Ignác. Budapest, Akadémiai Kiadó. 269–288.

HECKENAST GUSZTÁV (2005): *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban?* Életrajzi adattár. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak.) Budapest, História – MTA Történettudományi Intézete.

KÖPECZI BÉLA (2005): *Kuruc diplomaták Európa Keletén*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

MÁRKI SÁNDOR (1910): *II. Rákóczi Ferenc I–III*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat.

MÁRKI SÁNDOR (1913): *Nagy Péter czár és II. Rákóczi Ferenc szövetsége 1707-ben*. Székfoglaló értekezés. Értekezések a történeti tudományok köréből a II. osztály rendeletéből. Szerkeszti Pauer Imre. XXIII. kötet. 6. szám. Budapest, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia.

NAGY IVÁN (1861): *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Nyolczadik kötet. Pest, Kiadja Ráth Mór.

NEDECZKY GÁSPÁR (1891): *A Nedeczky család*. Budapest. Nyomatott a „Hunyadi Mátyás”-intézetben.

PERÉNYI JÓZSEF (1956): II Rákóczi Ferenc és I. Péter diplomáciai kapcsolatainak kezdete. *Magyar–orosz történelmi kapcsolatok*. Szerkesztette Kovács Endre. Budapest, Művelt Nép Tudományos és Ismeretterjesztő Könyvkiadó.

TOMASIVSZKI, SZTYEPAN TEODOROVICS (1912): Adatok II. Rákóczi Ferencz és kora történetéhez. (Márki Sándor monographiája kapcsán.) Harmadik és befejező közlemény. *Századok*, XLVI. évfolyam. 1912. évi folyam. Budapest, Kiadja a Magyar Történelmi Társulat. 758–772.

VARGA IMRE (válogatta és sajtó alá rendezte) (1977): *A kuruc küzdelmek költészete*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

ZSEMLYE JÁNOS KONSTANTIN (2024): A Rákóczi-szabadságharc (1710–1711. évi) orosz orientációja a historiográfiában. *Belvedere Meridionale*, XXXVI. évf. 3. sz. Szeged. 165–209.

ZSEMLYE JÁNOS KONSTANTIN (2025): Egy különleges intézmény I. Péter cár országában. A Külügyi Utazó Kancellária a külpolitikai ügyek oroszországi intézésének gyakorlatában. *Világtörténet* 15. (47.) évf. 2. sz. 283–297.